

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA

RZESZOWSKIEGO
OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO

XXXV

Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
Instytut Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego
Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

MATERIAŁY I SPRAWOZDANIA
Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego

Tom XXXV

Rzeszów
2014

Komitet Redakcyjny:
Sylwester Czopek, Václav Furmánek (Słowacja), Diana Gergova (Bułgaria),
Sławomir Kadrow, Michał Parczewski, Aleksandr Sytnyk (Ukraina)

Zespół stałych recenzentów:
Jan Chochorowski, Igor Chrapunov (Krym), Wojciech Chudziak, Eduard Droberjar (Czechy),
Lubomira Kaminská (Słowacja), Przemysław Makarowicz, Anna Zakościelna

Pozostali recenzenci tomu XXXV:
Wojciech Blajer, Andrzej Kokowski, Maria Łanczont, Michał Parczewski, Janusz Rieger,
Marcin Wołoszyn, Paweł Valde-Nowak, Jarosław Żrałka

Redaktor
Sylwester Czopek
(sycz@archeologia.rzeszow.pl)

Sekretarze Redakcji:
Joanna Ligoda, Joanna Podgórska-Czopek
(archo@muzeum.rzeszow.pl)

Strona internetowa czasopisma:
www.archeologia.univ.rzeszow.pl/?page_id=337

Tłumaczenia
Barbara Jachym – język niemiecki
Beata Kizowska-Lepiejza – język angielski

Zdjęcie na okładce:
Naczynie kultury Chimú (fot. Maria Szewczuk, Marek Kosior)

© Copyright by Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
© Copyright by Instytut Archeologii UR
© Copyright by Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego
© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Zimowit”

ISSN 0137-5725

WYDAWCA

Muzeum Okręgowe
w Rzeszowie
35-030 Rzeszów
ul. 3 Maja 19
tel. 17 853 52 78

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Rzeszowskiego
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10
tel. 17 872 15 90

FUNDACJA

RZESZOWSKIEGO OŚRODKA
ARCHEOLOGICZNEGO
Fundacja Rzeszowskiego
Ośrodka Archeologicznego
35-015 Rzeszów
ul. Moniuszki 10
tel. 17 872 15 81

Oficyna Wydawnicza
„Zimowit”
35-604 Rzeszów
ul. Zimowita 6/5
oficyna.zimowit@gmail.com

*W 2014 roku
Profesor Tibor Kemenczei
obchodzi jubileusz 75-lecia urodzin.
Z tej okazji wybitnemu badaczowi
epoki brązu i wczesnej epoki żelaza
ten tom poświęcamy*

Redakcja

SPIS TREŚCI

Tibor Kemenczei – 75	7
----------------------------	---

STUDIA I MATERIAŁY

Jan Chochorowski , Scytowie a Europa Środkowa – historyczna interpretacja archeologicznej rzeczywistości	9
Janusz Kowalski-Bilokrylyy , Pochodzenie kolczyków typu Kłyżów	59
Josyp J. Kobał , Scheibengedrehte graue Keramik der Kuštanovice Kultur aus Transkarpatien (Ukraine)	65
Sylwester Czopek, Andrzej Pelisiak , Remarks on the Tarnobrzeg Lusatian culture flintworking with particular emphasis on settlement materials	77
Monika Kuraś, Tomasz Tokarczyk , Osada tarnobrzegskiej kultury łużyckiej na stanowisku numer 26 w Sarzynie, pow. leżajski	87
Anna Bajda-Wesołowska, Tomasz Bochnak, Monika Hozer , Bogaty grób kobiety z wczesnej epoki żelaza odkryty w miejscowości Zabłotce, pow. jarosławski, stan. 27	105
Agnieszka Reszczyńska , Nowe materiały do poznania włókiennictwa kultury przeworskiej z obszaru południowo-wschodniej Polski	127
Юрий А. Пуголовок, Сергей А. Горбаненко , Печь как культовое место в жилище северян: археологические данные	141
Tomasz Dzieńkowski , Stan, potrzeby i perspektywy badań archeologicznych nad wczesnym średniowieczem zachodniej części ziemi chełmskiej	151
Marek Florek , Czy „grodzisko” to dawny, zniszczony gród? O niebezpieczeństwach korzystania ze źródeł topomastycznych	171
Wojciech Krukar , Uwagi historyczno-geograficzne do hydronimii wschodniej części Karpat polskich	189

SPRAWOZDANIA I KOMUNIKATY

Piotr Gębica, Sławomir Superson, Monika Hozer, Anna Bajda-Wesołowska , Geoarcheologiczny zapis ewolucji doliny Wisłoka na przykładzie stanowiska nr 19 w Białobrzegach	217
Sławomir Superson , Znaczenie datowań archeologicznych i radiowęglowych w określaniu wieku współczesnych aluwii powodziowych na stanowisku Budy Łańcuckie III	227
Marta Połtowicz-Bobak, Dariusz Bobak, Piotr Gębica , Nowy ślad osadnictwa magdaleńskiego w Polsce południowo-wschodniej. Stanowisko Łąka 11–16 w powiecie rzeszowskim	237
Michał Dobrzyński, Michał Parczewski, Katarzyna Piątkowska, Małgorzata Rybicka , Zabytki kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Jasienica Sufczyńska, stan. 5, na Pogórzu Przemyskim	249
Elżbieta M. Kłosińska , Nieznana szpila brązowa z miejscowości Pasięki, pow. Tomaszów Lubelski	259
Elżbieta M. Kłosińska , Unikatowa fibula brązowa z terenu Lubelszczyzny	263
Piotr N. Kotowicz , Ostroga żelazna z okresu wpływów rzymskich z Międzybrodzia, pow. Sanok	269
Magdalena H. Rusek, Kamil Karski , The double-chambered vessel of the Chimú culture in the Castle Museum in Łańcut	273
Oksana Adamyszyn , Działalność archeologiczna Jurija Zacharuka na zachodzie Ukrainy (z okazji 100-lecia urodzin)	281

RECENZJE

Tadeusz Malinowski , (rec.) Alina Jaszewska, Sławomir Kałagate (red.), <i>Wicina. Badania archeologiczne w latach 2008–2012 oraz skarb przedmiotów pochodzących z Wiciny</i> , wyd. Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich Oddział Lubuski, Fundacja Archeologiczna, Zielona Góra 2013, 593 strony, ilustracje, ISBN 978-83-938557-0-4	285
Edyta A. Marek , (rec.) Leszek Gardeła, Kamil Kajkowski (red.), <i>Motywy przez wieki. Tom 1. Motyw głowy w dawnych kulturach w perspektywie porównawczej</i> , Bytów 2013, 303 strony	291

„AAASC”	– „Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae”, Budapest
„AAC”	– „Acta Archaeologica Carpathica”, Kraków
„AAR”	– „Analecta Archaeologica Ressoviensia”, Rzeszów
„AHP”	– „Archaeologia Historica Polona”, Toruń
„AMM”	– „Acta Militaria Mediaevalia”, Kraków – Sanok
„APolski”	– „Archeologia Polski”, Warszawa
„APŚ”	– „Archeologia Polski Środkowowschodniej”, Lublin
„AR”	– „Archeologické Rozhledy”, Praha
„FAP”	– „Fontes Archaeologici Posnanienses”, Poznań
„IA”	– „Informator Archeologiczny”, Warszawa
„Kwartalnik HKM”	– „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, Warszawa
„MA”	– „Materiały Archeologiczne”, Kraków
„Mat. Star.”	– „Materiały Starożytne”, Warszawa
„Mat. Star. Wcz.”	– „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
„Mat. Wcz.”	– „Materiały Wczesnośredniowieczne”, Warszawa
„(M)SROA”	– „(Materiały) i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego”, Rzeszów
„PamatkyA.”	– „Památky Archeologické”, Praha
„PBF”	– „Prähistorische Bronzefunde”, München
„PMMAiE”	– „Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi”, Łódź
„Pom. Ant.”	– „Pomorania Antiqua”, Gdańsk
„Prz. Arch.”	– „Przegląd Archeologiczny”, (Poznań, Wrocław – Poznań)
„RChełmski”	– „Rocznik Chełmski”, Chełm
„RPrzemyski”	– „Rocznik Przemyski”, Przemysł
„Sil. Ant.”	– „Silesia Antiqua”, Wrocław
„Slav. Ant.”	– „Slavia Antiqua”, Poznań
„Spr. Arch.”	– „Sprawozdania Archeologiczne”, Kraków
„WA”	– „Wiadomości Archeologiczne”, Warszawa
„ZOW”	– „Z otchłani wieków”, Warszawa

Marek Florek*

Czy „grodzisko” to dawny, zniszczony gród? O niebezpieczeństwach korzystania ze źródeł topomastycznych

Is “grodzisko” an old, ruined stronghold? The dangers of using toponymic sources

There is a widespread belief among linguists, archaeologists and historians that the name grodzisko and similar ones mean a destroyed, abandoned stronghold, a place left after the stronghold. Besides, the term gród (stronghold) is taken to mean the old fortifications, a fortified settlement artificially enclosed for defensive aims. The analysis of nearly 300 objects, places, villages bearing such names has shown that the concept of grodzisko, grodziska, grodziszce, etc. in the Middle Ages and later did not mean the old, destroyed strongholds or ancient fortifications, but simply a fenced area or in general an area separated from the rest of the land in any other way, used primarily as a garden, meadow or pasture.

KEY WORDS: grodzisko, gród (stronghold), Early Middle Ages

W 2000 roku, Elżbieta Kowalczyk opublikowała artykuł pt. *Sacrum. Z dziejów mitów topomastycznych w archeologii*, w którym zwróciła uwagę na niebezpieczeństwa przy korzystaniu ze źródeł topomastycznych przez archeologów, które – często mylnie interpretowane – używane są jako argumenty na poparcie stawianych hipotez (E. Kowalczyk 2000). Błędne interpretowanie toponimów, najczęściej na zasadzie prostych skojarzeń, nie jest zresztą wyłącznie domeną archeologów. Językoznawcy też czasami mają z tym kłopot, jak wskazuje chociażby przykład nazwy miasta Tarnobrzega, założonego w końcu XVI wieku przez Tarnowskich, zwanego początkowo Nowym Tarnowem, mogącej – według jednego z czołowych polskich językoznawców – pochodzić od tarniny rosnącej nad brzegiem Wisły (por. S. Rospond 1984, s. 393).

Bezpośrednią inspiracją do przedstawionych poniżej uwag była weryfikacja hipotez dotyczących lokalizacji grodów w Lublinie, Zawichoście i Sandomierzu, dla których punktem wyjścia i najważniejszą przesłanką mającą je potwierdzać jest nazwa *Grodzisko*, którą nosiły pewne miejsca na terenie tych miejscowości (por.: T. Wąsowicz 1967, s. 117–120; H. Maruszczak 2004, s. 38; S. Hoczyk 2012, s. 167–168; A. Rozwałka *et al.* 2006, s. 81).

Grodzisko, według słownika Samuela Lindego z początku XIX wieku, to po prostu „szpetny, nieforemny gród” lub też „plac grodowy” (S. Linde 1808, s. 777). Z kolei, dla autora hasła *grodzisko* w „Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego” z końca XIX wieku, termin ten oznaczał „miejsce gdzie był lub jeszcze jest obronny wał, [...] za którym ludność szukała schronienia” a różnica między nim a grodem miała polegać na tym, że *grodzisko* to „... mniejsza, drobniejsza twierdza

usypana z ziemi”, podczas gdy „... gród to twierdza obszerniejsza, wymagająca więcej pracy i kunsztu” do jego wzniesienia (SGKP 1881, s. 841). Od końca XIX wieku, wśród językoznawców ukształtował się zgodny pogląd, że *grodzisko*, to pozostałości grodu, miejsce po zniszczonym grodzie (por.: J. Karłowicz *et al.* 1900, s. 900; A. Brückner 1927, s. 157; S. Rospond 1984, s. 106; A. Bańkowski 2000, s. 400), przy czym sam gród rozumiany jest jako dawne umocnienia obronne, miejsce sztucznie ogrodzone w celach obronnych, miejsce ufortyfikowane, otoczone rowem i wałem, zarówno o funkcjach ściśle wojskowych lub schronieniowych, jak też wieś, miasto, czy ośrodek administracyjny przystosowane do obrony (por. W. Hensel 1948, s. 16). W tym miejscu należy jednak zwrócić uwagę, że według językoznawców, przyrostek *-isko* (podobnie jak *-iszcz*, który miał wyjść z użycia w XII wieku) w języku polskim związany jest z nazwami przestrzennymi i wskazuje na wielkość noszących je miejsc, określając je jako miejsca „duże, olbrzymie, wielkie” (S. Rospond 1979, s. 200–201). A więc termin *grodzisko* (a także zbliżone do niego *grodziszcz*) powinien oznaczać raczej duży, wielki gród, a nie gród zniszczony, miejsce po grodzie. Niekonsekwencja ta nie była dotychczas zauważana zarówno przez językoznawców jak i archeologów.

Przekonanie, że *grodzisko* to gród opustoszały, stary, zniszczony, czy też miejsce po grodzie, za językoznawcami powszechnie podzielili archeolodzy i historycy (por. m.in.: J. Kamińska 1953, s. 17; T. Żurowski 1964, s. 169–170; J. Gurba 1976, s. 3; S. Hoczyk 2012, s. 167), chociaż nie można wykluczyć, że to właśnie stosowanie tego terminu przez historyków i archeologów wpłynęło na jego interpretację przez językoznawców. W konsekwencji przyjęto, że nazwa *grodzisko* może być

* Instytut Archeologii UMCS, Plac M. Curie-Skłodowskiej 4, 20-031 Lublin, gflorek@wp.pl

przesłanką do lokalizowania w jakimś miejscu grodu (por. m.in.: A. Kunysz 1968, s. 25; J. Marszałek 1993, s. 6). Jednym z nowszych przykładów takiego przekonania może być opinia sformułowana na marginesie opracowania materiałów z grodziska w Pleszewie: „Nazwy miejscowe pochodzące od wyrazu *grodzisko*, oznaczającego dawny, zniszczony gród, to kolejny istotny przekaz wskazujący na istnienie relikwów wczesnośredniowiecznego osadnictwa obronnego” (W. Śmigiel-ski, G. Szczurek 2013, s. 11). Jednocześnie jednak niektórzy badacze zwracali uwagę, że bardzo często w miejscach bądź miejscowościach noszących nazwę *Grodzisko* bądź zbliżone, nie ma pozostałości grodów a jednocześnie, że przeważająca większość zachowanych fortyfikacji wczesnośredniowiecznych nosi inne określenia (por.: J. Kamińska 1953, s. 161–162; M. Parczewski 1986, s. 187).

Celem niniejszego artykułu jest zatem odpowiedź na pytanie o związek między toponimem *grodzisko* i zbliżonymi, takimi jak *grodzisk*, *grodziska*, *grodziszczce*, *grodziszczany*, *grodziszczko*, *grodziczno*, noszonymi przez miejscowości, miejsca i różnego rodzaju obiekty topograficzne a pozostałościami dawnych, przede wszystkim wczesnośredniowiecznych, dzieł obronnych, a w konsekwencji, czy tego typu nazwy miejscowe mogą być traktowane jako świadectwo istnienia grodu, rozumianego jako miejsce umocnione, obronne, ufortyfikowane. W poniższych rozważaniach pominięto natomiast nazwy takie jak: *horodyszczce*, *horodysko*, *horodna*, powstałe na gruncie wschodniosłowiańskim, oraz typu *gródek*, *grójec*, *grodziec* i zbliżone. Terminy *gorod*, *gorad*, *gorodok*, *horod*, *horodok*, (*zopod*, *zopodok*, *zopad*), od których pochodzą toponimy typu *horodyszczce*, *horodysko*, *horodna*, pomimo podobieństwa do zachodniosłowiańskiego *gród*, *grad*, *hrad*, oznaczają bowiem raczej duże miejsce zamieszkałe, miasto (w sensie dużego skupiska ludności) (por. staro-cerkiewno-ruskie *градъ* – miasto) bądź ogród, niż miejsce obronne, ufortyfikowane, a więc gród, tak jak rozumieją go archeolodzy (por. A. Obrębka-Jabłońska, M. Biryło 1962, s. 319; H. Wątróbska 2010, s. 74). Potwierdza, m.in. rozróżnienie stosowane przez autora Kroniki Halicko-Wołyńskiej: *dietinec* (*дѣтинецъ*) – gród i *gorod* (*городъ*) – miasto (HWL 2002, s. 125). Z kolei uwzględnienie nazw topograficznych typu *gródek*, *grójec*, *grodziec*, przez niektórych badaczy również wiązanych ze średniowiecznymi miejscami obronnymi (grodami) (por. S. Rospond 1984, s. 105–107), wymagałoby dodatkowych czasochłonnych kwerend archiwalnych, nie wpływając jednak – jak się wydaje – na wnioski końcowe¹.

W oparciu o informacje zawarte w Państwowym Rejestrze Nazw Geograficznych (PRNG), różnego rodzaju słownikach historyczno-geograficznych i atlasach nazw geograficznych (m.in.: SGK 1881; SHGZP; S. Kozierowski 1916; 1921; 1945; S. Kuraś 1983), literaturze archeologicznej, historycznej i krajoznawczej (m.in.: W. Antoniewicz, Z. Wartałowska 1964; W. Chudziak 1992; J. Chudziakowa 1994; E. Dąbrowska 1978;

M. Dulinicz 1992; I. Górska *et al.* 1976; J. Gurba 1976; D. Jaskanis 1998; J. Kalaga, W. Wróblewski 1992; M. i T. Kaletynowie 1968; J. Kamińska 1953; W. Kowalenko 1938; A. Kunysz 1968; Z. Kurnatowska, A. Łosińska 1992; G. Leńczyk 1983; J. Lodowski 1992; W. Łosiński 1992; W. Łosiński *et al.* 1971; J. Marszałek 1993; S. Nosek 1957; J. Olczak, K. Siuchniński 1963, 1966, 1968, 1970, 1985, 1989; M. Parczewski 1986; J. Poleski 1996, 2004; J. Szydłowski, D. Abramowicz 1992; M. Wojenka 2006; A. Żaki 1974) oraz ewidencji zabytków archeologicznych dostępnej w Narodowym Instytucie Dziedzictwa w Warszawie, ustalono, że nazwę *grodzisko* lub zbliżone nosi bądź nosiło, ponad 300 obiektów, miejsc i miejscowości lub ich części, położonych w obecnych granicach Polski (por. wykaz 1). Rzeczywista ilość miejsc i obiektów noszących takie nazwy jest z pewnością większa, gdyż jakaś część używanych współcześnie toponimów mogła z różnych powodów nie trafić do Państwowego Rejestru Nazw Geograficznych ani nie została odnotowana w literaturze. Z kolei jakaś część tego typu nazw używanych w średniowieczu i okresie staropolskim mogła też później zaniknąć (wyjść z użycia), nawet bez odnotowywania we współczesnych dokumentach. Wśród owych ponad 300 nazw typu *grodzisko* bądź zbliżonych są: 104 nazwy wzniesień, gór, szczytów i skał; 76 nazw miejscowości lub ich części; 34 nazwy pozostałości fortyfikacji (w tym *grodzisk* – rzeczywistych pozostałości grodów wczesnośredniowiecznych) i różnego rodzaju okopów bądź nasypów o nieustalonym dokładnie charakterze; 32 nazwy łąk, bagien i uroczysk; 18 nazw lasów lub ich części; 11 nazw dotyczących pól, 4 nazwy wąwozów, 4 nazwy wysp, 6 nazw jezior i strug, 1 nazwa półwyspu i 27 nazw innych miejsc bądź obiektów. W kilkunastu przypadkach nazwę *grodzisko* bądź zbliżoną noszą np. wzgórze i porastający je las, albo miejscowość i jednocześnie wzniesienie, las bądź pola lub łąki na jej gruntach.

Jeśli przyjrzymy się bliżej owym ponad 300 nazwom typu *grodzisko* i zbliżonym, to okaże się, że nieco ponad 30 z nich z nich (ok. 10%) to nazwy nadane współcześnie, między końcem XIX a drugą połową XX wieku². Są to przede wszystkim nazwy obiektów lub miejsc rzeczywiście będących pozostałościami średniowiecznych bądź pradziejowych fortyfikacji, miejsc umocnionych, itp., a więc grodów, jak też nie będących nimi, ale z jakichś powodów za takie uważanych, zazwyczaj nadane w związku z prowadzonymi badaniami wykopaliskowymi bądź odkryciami archeologicznymi, wprowadzone przez archeologów, historyków, regionalistów i krajoznawców. Początkowo najczęściej używane jedynie w literaturze specjalistycznej, z czasem spopularyzowane i przyjęte mniej lub bardziej powszechnie, stały się nazwami „oficjalnymi”, co więcej, czasami bywają traktowane jako rzeczywisty element lokalnej tradycji. Przykładami takich nazw mogą być: *Grodziska* (inaczej – *Wykopy*) – nazwa części wsi Biskupin, pow. Żnin, gdzie znajdują się znane grodziska kultury łużyckiej i z wczesnego średniowiecza, nadana po badaniach archeologicznych (co interesujące, z 1781 roku posiadamy informację o dwóch łąkach w Biskupinie, noszących nazwy *Grodzisko*, znajdujących się jednak w innych częściach wsi – por. S. Kozierowski 1921, s. 271); *Grodzisko* (czasem z dodatkiem: „z okresu ple-

¹ Już na podstawie wstępnej kwerendy źródeł wydaje się, że np. termin *gródek*, tylko we współczesnej terminologii archeologicznej oznacza „mały gród”, w rzeczywistości zaś z grodem – ufortyfikowanym miejscem obronnymi, raczej ma niewiele wspólnego. Np. na żadnym z 10 szczytów bądź wzniesień noszących nazwę *Gródek*, wymienianych w Państwowym Rejestrze Nazw Geograficznych, nie odkryto dotychczas nic, co mogło by wskazywać na istnienie tam pozostałości grodów czy jakichkolwiek fortyfikacji średniowiecznych.

² Aby nie zwiększać objętości artykułu zrezygnowano ze szczegółowej analizy czasu i okoliczności powstania wszystkich nazw typu *grodzisko* ograniczając się do przykładów, zainteresowanych odsyłając do podanej w bibliografii literatury przedmiotu.

miennego”) – nazwa części miasta Opatów, gdzie znajdowały się nowożytnie fortyfikacje ziemne, wprowadzona w okresie międzywojennym (por. M. Florek 2013, s. 25–26); Grodzisko – nazwa wzniesienia (góry) w sąsiedztwie Aksmanic, pow. Przemysł, nadana po odkryciu na nim pozostałości grodu wczesnośredniowiecznego; Grodzisko – nazwa nadana łąkom we wsi Sypniewo, pow. Maków, na których znajduje się grodzisko noszące lokalną nazwę „Rogal Szwedzki”; Grodzisko – nazwa grodziska we wsi Sąsiadka, pow. Zamość, która po badaniach archeologicznych zastąpiła dotychczasową – „Okop”; Grodzisko – nazwa grodziska w Damicach, pow. Kraków, używana przez archeologów w miejsce dotychczasowej – „Wały”; Grodzisko – nazwa wzniesienia we wsi Złota, pow. Sandomierz, nadana po serii odkryć przypadkowych i amatorskich prac wykopaliskowych na przełomie XIX i XX wieku, ale już w końcu lat 20. XX wieku, przez prowadzącego tam badania archeologiczne Józefa Żurowskiego (w trakcie których odkryto m.in. osadę neolityczną otoczoną systemem rowów), uznana za nazwę tradycyjną (J. Żurowski 1929, s. 7), wskazującą na istnienie wczesnośredniowiecznej osady obronnej³; Grodzisko – nazwa części Sandomierza (a także ulicy), nadana w końcu lat 30. XX wieku, po natrafieniu tutaj na pozostałości bliżej nieokreślonych rowów, przypominających te odkryte w Złotej; Grodzisko – nazwa części Gdańska między ulicami 3-go Maja, Dąbrowskiego i Powstańców Warszawy, pierwotnie określanej jako Góra Gajowa (1385 r. – Hagensberg) bądź Góra Gradowa (1519 r. – Hagelsberg), nadana w 1949 roku, w związku z mającymi tu wcześniej miejsce przypadkowymi odkryciami zabytków archeologicznych, chociaż wczesnośredniowieczny gród gdański znajdował się w innym miejscu (R. Barycz-Gupieniec 1998); Grodzisko Chłopskie i Grodzisko Trzecie – nazwy wzniesień w pow. Olkusz, nadane przez lokalnych krajoznawców, zapewne z uwagi na ich formę „grodziskopodobną”; Grodzisko – nazwa wzniesienia we wsi Zdziechowice, pow. Stalowa Wola, nadana po badaniach archeologicznych, zastępując tradycyjną – „Zamczysko”; Grodzisko – nazwa wzniesienia we wsi Biedzychów, pow. Opatów, nadania po odkryciu tam niewielkiego grodziska (tradycyjnie terminem Grodzisko określano jedynie wąwóz sąsiadujący ze wzniesieniem od północy); Grodzisko – nazwa niewielkiego wzniesienia (miejsca) we wsi Góry, pow. Milicz⁴; Grodzisko – obecna nazwa grodziska we wsi Gródek, pow. Hrubieszów, do niedawna zwanego „Zamczyskiem”; Grodzisko Czerwień – nazwa grodziska w Czerwnie Kolonii, pow. Tomaszów Lubelski, wprowadzona przez kartografów po badaniach archeologicznych i jego identyfikacji z łapisowym „Czerwieniem”, zastępując używane wcześniej „Zamczysko”⁵. Do grupy nazw

³ Stanowisko archeologiczne z rowami nazwane zostało przez J. Żurowskiego Grodziskiem I, kolejne, położone obok – Grodziskiem II, następnie, leżące u podnóża wzniesienia, otrzymało nazwę Podgrodzie. Hipotezę istnienia w Złotej na „Grodzisku I” osady obronnej, mimo, że zdawał sobie sprawę z neolitycznej chronologii odkrytych tam rowów, podtrzymał J. Gąssowski (1969, s. 331–332).

⁴ Grodzisko o nazwie „Szwedzki Wał”, znane z tej miejscowości znajduje się w jej innej części niż miejsce określane obecnie jako Grodzisko.

⁵ Należy jednak pamiętać, że obok „Zamczyska”, w początkach XIX wieku funkcjonowała na określenie grodziska również nazwa „Czerwin Horod”, później zanikła (por. Z. Dołęga-Chodakowski 1967, s. 208–209).

powstałych współcześnie należy zaliczyć również te, które po II wojnie światowej nadano miejscowościom bądź różnym obiektom topograficznym, w tym pozostałościom grodów wczesnośredniowiecznych, na tzw. Ziemiach Zachodnich i Północnych, a więc na Dolnym Śląsku, Pomorzu Zachodnim, Ziemi Lubuskiej i Mazurach, a które zastąpiły dotychczasowe nazwy niemieckie⁶. Przykładami tej kategorii nazw nadanych współcześnie mogą być: Grodziszczce Staropruskie – nazwa nadana wzniesieniu we wsi Janiki Wielkie, pow. Iława, uznanym za pozostałości grodu Prusów; Grodzisko – nazwa wzniesienia w Jeleniej Górze – Garbarach, z pozostałościami grodu; Grodzisko – nazwa pól w Kłodzku, w sąsiedztwie nowożytnej twierdzy (lokalizacja grodu w Kłodzku, o istnieniu którego mówią źródła pisane nie jest znana); Grodziszczce – nazwa lasu w gminie Międzyzdroje, pow. Kamień, w sąsiedztwie którego znajduje się grodzisko w Warnowie, już na terenie sąsiedniej gminy Wolin.

Jeśli pominiemy nazwy nadane współcześnie, to okazuje się, że na 73 miejscowości bądź ich części, noszących nazwę *Grodzisko* lub zbliżoną, grodziska, rozumiane jako pozostałości grodów, wczesnośredniowiecznych miejsc ufortyfikowanych, znajdują się tylko w 26, natomiast w 47 – a więc w przeważającej większości – takiego obiektu nie ma⁷. Grodzisk nie ma m.in. w następujących miejscowościach o nazwach typu *Grodzisko*, wymienianych w źródłach średniowiecznych i z okresu staropolskiego⁸: Grodzisk pow. Siedlce (w 1427 roku wymieniane jako Grodecz, w 1441 i 1561 jako Grodzisko); Grodzisko pow. Łęczycza (pierwsza wzmianka pod tą nazwą w 1301 roku); Grodzisko pow. Radomsko (pierwszy raz wymieniane pod tą nazwą w 1249 roku); Grodzisko pow. Łódź (pierwsza wzmianka w 1496 roku); Grodziszczce (niemieckie Graeditz) pow. Nysa (wymieniane w 1371 roku jako Grodis); Grodzisk Wielkopolski pow. *loco* (wymieniany w 1306 i 1312 roku jako Grodis, w 1320 roku jako Grodyz, w 1339 roku jako Grodziszcz, Gratz, Graetz); Grodzisko pow. Strzelce Opolskie (wymieniane po raz pierwszy w 1429 roku); Grodzisko pow. Końskie (pierwsza wzmianka w 1520 roku jako Grodziska, Grodzysko); Grodziszczce pow. Żary (wzmiankowane w 1392 roku jako Greuchetz); Grodzisko pow. Oświęcim (wzmiankowane m.in. w 1254 roku jako Grodzyszczce, w 1286 roku jako Grodisce, w 1456 roku jako Grodziszczce); Grodzisko (obecnie Grodzisko Dolne) pow. Leżajsk (wymieniane w 1473 r. jako Grodzysko, w 1504 r. jako Grodzisko)⁹; Grodziczno pow. Nowe Miasto

⁶ Nie dotyczy to oczywiście tych toponimów, które zastąpiły nazwy niemieckie typu: Gratz, Graetz, Graeditz, Grodisch, Groditsch, Grodziken, będące zniekształconymi formami pierwotnych nazw słowiańskich takich jak gród, grodzisko i zbliżonych.

⁷ Pominięto tu tzw. grodziska domniemane, a więc obiekty bądź nie manifestujące się w terenie zachowanymi pozostałościami fortyfikacji (wałów, fos) lub takie, gdzie takich pozostałości nie odkryto również w trakcie badań archeologicznych, ale uważane za pozostałości grodów (grodziska) właśnie na podstawie toponimii, jak również pozostałości ziemnych fortyfikacji o nie ustalonej bądź nawet nowożytnej chronologii, często jednak traktowane jako grodziska wczesnośredniowieczne (por.: M. Florek 2001; 2005).

⁸ Daty najstarszych wzmianek i brzmienia nazw na podstawie: SHGZP; S. Kozierowski 1916, 1921, 1945; S. Rospond 1984.

⁹ W miejscowości tej ma znajdować się grodzisko wczesnośredniowieczne (por. m.in. A. Kunysz 1968, s. 48; W. Antoniewicz, Z. Warłańska 1964, s. 33), jednak główną przesłanką za jego istnieniem

Mazurskie (w 1338 roku wymieniane pod nazwą niemiecką Lichtenheyde ale w 1403 roku już jako Graudisch, Grodish i Groditsch); Grodzisko (obecnie Grodziec Mały) pow. Głogów (w 1318 i 1320 wzmiankowane jako Grodis).

W tych przypadkach, gdy miejscowości o nazwach typu *Grodzisko* i zbliżonych, znajdują się pozostałości wczesnośredniowiecznych grodów, to – jeśli posiadają własną nazwę – nie brzmi ona zazwyczaj *Grodzisko* lub podobnie ale np.: „Szwedzkie Góry” (Grodzisk Mazowiecki pow. loco), „Okop”, „Szwedzkie Wały” lub „Szwedzka Reduta” (Grodzisko, obecnie Świętne, pow. Konin; Grodzisk pow. Węgrów; Grodzisk pow. Mińsk Mazowiecki; Grodzisk pow. Sokołów¹⁰; Grodzisko pow. Gostyń; Grodzisko pow. Pleszew) bądź „Wał” (Grodzisk pow. Sokółka). Wyjątek stanowi grodzisko w Gieczu pow. Środa, obecnie noszące nazwę *Grodziszczko*, ale w końcu XIX wieku nazywane *Grodziskiem*, podczas gdy tą pierwszą nazwą określano wówczas folwark plebański (por.: SGKP 1881, s. 545, 843; PRNG). Co interesujące, w średniowieczu (wzmianki z lat 1409, 1450, 1463, 1479) obie te nazwy stosowano obocznie obok nazwy Giecz dla całej wsi, natomiast żaden dokument z tego okresu nie wspomina o istnieniu tam grodziska, w rozumieniu pozostałości grodu (por. J. Kozierowski 1916, s. 226).

Podobną prawidłowość można zaobserwować jeśli chodzi o różnego rodzaju miejsca i obiekty fizjograficzne: tylko w 5 przypadkach w lesie bądź części lasu noszących nazwę *Grodzisko* znajdują się pozostałości jakichś fortyfikacji, które można uznać za pozostałości grodu, zaś w 12 przypadkach tego typu obiektu tam nie ma; tylko na 21 na wzniesieniach lub wzgórzach noszących takie nazwy znajdują się grodziska – pozostałości grodów, natomiast na 68 takich nie ma; tylko w 2 przypadkach na 11 (w Demblinie, pow. Tarnów i w Mstowie, pow. Częstochowa) na polach noszących nazwę *Grodzisko* lub w ich sąsiedztwie znajduje się grodzisko wczesnośredniowieczne; tylko w 7 przypadkach na łąkach, uroczyskach, bagniskach, zwanych *Grodzisko* lub podobnie znajdują się pozostałości grodów, zaś w 20 ich nie ma; na 42 inne odnotowane obiekty fizjograficznych i miejsca noszące nazwy *Grodzisko* bądź zbliżone, tylko w 14 przypadkach na ich terenie bądź w ich sąsiedztwie znajdują się grodziska.

Nazwę *Grodzisko* i zbliżone nosi bądź nosiło tylko 18 obiektów będących pozostałościami grodów bądź jakichś umocnień średniowiecznych lub pradziejowych (pomijamy tu obiekty o nazwach nadanych współcześnie). Są to grodziska w miejscowościach: Bonikowo pow. Kościan, Borów pow. Świebodzin, Chałupki pow. Kamieniec Żąbkowski, Giecz pow. Środa, Golenice pow. Myślibórz, Gorzów Wielkopolski pow. loco, Grodzisk pow. Mińsk Mazowiecki¹¹, Grodziszczko pow. Polkowice, Gródek Stary pow. Zwoleń, Krzymosze pow. Siedlce, Leżenie pow.

pozostaje nazwa wsi; obiekt ten nie jest obecnie wymieniany w zestawieniu grodzisk wczesnośredniowiecznych z terenu Małopolski (por. m.in.: J. Poleski 1996, 2006), może więc być co najwyżej traktowany jako grodzisko domniemane, chociaż w 1991 roku został nawet wpisany do rejestru zabytków (por. D. Jaskanis 1998, s. 175).

¹⁰ Grodzisko znajduje się na pograniczu miejscowości Grodzisk i Niewadomą, stąd w literaturze występuje często jako grodzisko w tej ostatniej miejscowości (por. W. Antoniewicz, Z. Wartołowska 1964, s. 38).

¹¹ Obiekt, usytuowany w części wsi zwanej obecnie Grodziszczko Mazowieckie, nazywany jest również „Okopami Szwedzkimi” lub „Szwedzką Redutą” bądź „Grodziszczem Mazowieckim”.

Kozienice, Niedźwiedź pow. Toruń¹², Ninino, pow. Oborniki, Pieniężnica pow. Człuchów, Siemowo pow. Gostyń¹³, Trzciel pow. Międzyrzecz, Unisław pow. Chełmno i Żerków pow. Jarocin. Do tej grupy można ewentualnie jeszcze zaliczyć: nie istniejący obecnie (a przynajmniej nie zlokalizowany) obiekt w Krzyżownicach pow. Poznań – w dokumencie z 1438 roku określony jako nasyp na jeziorze (S. Kozierowski 1916, s. 225), domniemane grodzisko w Objezierzu pow. Oborniki, w dokumentach z lat 1594–1598 określone jako miejsce przyległe do stawu (SHGZP Poznań, s. 692) i domniemane grodzisko na wzgórzu, gdzie znajduje się stary cmentarz żydowski (kirkut) w Lublinie, określonym w dokumencie z 1555 roku jako *Grodzisko* (S. Kuraś 1983, s. 127), jeśli przyjąć, na co jednak brak jednoznacznych argumentów (por. M. Florek 2014, s. 35), że we wczesnym średniowieczu rzeczywiście znajdował się tam gród.

Z ziem polskich w obecnych granicach znanych jest ok. 3050 obiektów uznanych za grodziska, gródki i pozostałości osad obronnych, datowanych głównie na okres wczesnego średniowiecza bądź średniowiecza, w większości posiadających mniej lub bardziej czytelne własne formy krajobrazowe w postaci wałów, nasypów i fos¹⁴. Zastanawiające jest zatem, że nazwę *grodzisko* bądź podobne, nosi jedynie tak niewiele z nich. Nawet jeśli bowiem uwzględnimy te nadane współcześnie, a także te, co do których nie ma pewności, że noszące je obiekty są rzeczywiście grodziskami, będzie ich nie więcej niż 40, a więc niewiele ponad 1% wszystkich odnotowanych.

Najczęściej występującymi nazwami, którymi określane są grodziska (w znaczeniu pozostałości grodów), są (wykaz 2): „Okop”, „Okopy”, „Okopisko” lub zbliżone, często z dodatkiem przymiotników „Szwedzki”, „Szwedzkie”, w pojedynczych przypadkach „Zbójcecki” lub „Tatarski”. Nazw takich – dotyczących grodzisk – w Państwowym Rejestrze Nazw Geograficznych zarejestrowano 75, a więc dwukrotnie więcej niż wszystkich nazw typu *Grodzisko*, a należy pamiętać, że rejestr ten nie obejmuje wszystkich używanych obecnie i w przeszłości nazw. Nieco mniej liczne są nazwy typu: „Zamek”, „Zamczysko”, „Zameczek” – nosi je 47 grodzisk. Nazw typu „Wały”, „Walik”, „Wał”, „Walisko”, w wielu przypadkach wzbogaconych o określenia „Szwedzkie”, „Szwedzki”, określających grodziska, jest 34, zaś „Gór Zamkowych” – 27. O wiele rzadsze są „Szańce” – odnotowano tylko 10 obiektów noszących taką nazwę, w tym w 6 przypadkach są to „Szańce Szwedzkie” (por. tabela 2). Należy jednak pamiętać, że tego typu nazwy mogą nosić także inne obiekty niż grodziska: na przykład terminem „wał” (*agger*, *vallum*) w dokumentach średniowiecznych określano zarówno grodziska – pozostałości grodów, jak i groble i różnego rodzaju wały, z grodami i jakimikolwiek fortyfikacjami nie mające nic wspólnego (por. R. Kiersnowski 1958, s. 244–245), zaś „okopiskami” lub „okopami” w staropolszczyźnie nazywano także cmentarze żydowskie z racji, że często ogradzane (okopywane) były wałem ziemnym (por. D. i L. Muszyńscy 1991, s. 178). Stąd też do traktowania tego typu toponimów jako wskazówek za istnieniem w danym miejscu grodziska należy podchodzić bardzo ostrożnie.

¹² W literaturze występuje czasami jako grodzisko w Steklinie.

¹³ Część wsi, gdzie znajduje się grodzisko nosi nazwę „Przedogrody”.

¹⁴ Informacja uzyskana z Narodowego Instytutu Dziedzictwa; w liczbie tej mieszczą się również tzw. grodziska domniemane, a więc obiekty o nie do końca jasnej chronologii i funkcji.

Na marginesie można zwrócić uwagę na dużą liczbę nazw grodzisk zawierających przymiotniki „szwedzki” lub „szwedzkie” (wały, okopy, szańce). Zazwyczaj sugeruje się, że określenie to pochodzi stąd, że były one wykorzystywane w jakiś sposób przez wojska szwedzkie w czasie wojen toczonych w XVII i XVIII wieku. Nie mamy jednak żadnych potwierdzeń źródłowych dla tego typu sytuacji, ponadto, aby nazwa taka się utrzymała, Szwedzi musieliby przebywać w takim miejscu przez dłuższy czas. Wydaje się, że nazwy tego typu (a także rzadsze „Wały Tatarskie”) należy interpretować zupełnie inaczej, a ich pochodzenie rozpatrywać łącznie z nazwami typu „Szwedzka Mogiła”, „Szwedzki Kopiec”, „Mogiła Tatarska”, „Kopiec Tatarski” itp. Noszące takie nazwy kopce i mogiły oczywiście nie mają nic wspólnego ani ze Szwedami, ani z Tatarami i są zazwyczaj obiektami pradziejowymi lub wczesnośredniowiecznymi. Nazwano je tak dlatego, że zdając sobie sprawę, że są to mogiły, a jednocześnie – biorąc pod uwagę ich formę – że nie mogą być to groby chrześcijańskie (przede wszystkim katolickie, a na terenach wschodniej Polski – prawosławne), zostały uznane za mogiły obcych, ludzi innej wiary, a więc Szwedów – protestantów, bądź Tatarów (Mongolów) – muzułmanów lub pogan¹⁵. W przypadku grodzisk noszących nazwy „Wały Szwedzkie”, „Okopy Szwedzkie”, „Szańce Szwedzkie”, „Wały Tatarskie” itp., zapewne mamy sytuację podobną: kojarzono je z dawnymi fortyfikacjami i umocnieniami, jednak ich forma dla miejscowej ludności musiała być na tyle obca i niezrozumiała, że nie dopuszczano aby mógł wznieść je ktoś inny niż obcy – Szwed, ewentualnie Tatar. To jednocześnie wskazuje, że tego typu nazwy nie mogły powstać wcześniej niż w 2. połowie XVII wieku¹⁶.

Podsumowując, należy stwierdzić, że na około 270 odnotowanych nazw typu *grodzisko* i zbliżonych, noszonych przez miejscowości, miejsca bądź różnego rodzaju obiekty fizjograficzne (pomijamy tu nazwy, które zostały nadane współcześnie), tylko w około 80 przypadkach możemy związać z nimi znane grodziska (pozostałości grodów). W przypadku pozostałych (ok. 190), nie możemy wskazać obiektu, od którego nazwa *Grodzisko* bądź podobna, mogła by pochodzić. Oczywiście różnice te można próbować tłumaczyć tym, że pozostałości grodów były, ale zostały całkowicie zniszczone, ewentualnie nie odkryto ich jeszcze, ale jest to hipoteza nieweryfikowalna. Jednocześnie należy zauważyć, że na ponad 3000 znanych pozostałości grodów, nazwę *Grodzisko* lub zbliżone nosi (bądź nosiło) tylko około 20 obiektów, a więc znacznie mniej niż nazwy typu „Okop” czy „Wał”. Powyższe wyliczenia oddają jedynie przybliżony stan sytuacji rzeczywistej, chociażby z tego powodu, że – jak wspomniano wyżej – w zestawieniu nazw typu *grodzisko* mogły zostać nie uwzględnione wszystkie funkcjonujące obecnie, a z pewnością również nie wszystkie używane w przeszłości, później zanikłe. Tym niemniej różnica między liczbą interesujących nas nazw i ich potencjalnych desygnatów (pozostałości grodów – grodzisk) jest bardzo wyraźna. Właściwie w żadnym przypadku nazwy typu *Grodzi-*

sko pojawiające się w dokumentach średniowiecznych bądź z okresu staropolskiego nie dotyczą pozostałości fortyfikacji, umocnień, wałów, itp. a więc czegoś co mogło być dawnym, zniszczonym, opuszczonym grodem. Co więcej, poza grodziskiem w Żerkowie, wzmiankowanym w dokumencie 1373 roku, określonym w nim zresztą jako nasyp (S. Kozierowski 1916, s. 226) i domniemanymi grodziskami w Krzyżownikach i Lublinie, nie mamy poświadczonych nazwy typu *Grodzisko* na określenie znanych grodzisk – pozostałości fortyfikacji wczesnośredniowiecznych, wcześniejszej niż początek XIX wieku. Brak terminów typu *grodzisko* w dokumentach średniowiecznych na określenie pozostałości grodów z obszaru Pomorza, zauważył zresztą już wiele lat temu Ryszard Kiersnowski (1958, s. 244–245).

Reasumując powyższe obserwacje, nasuwa się wniosek, że toponim *grodzisko* i podobne raczej nie pochodzi od grodu, rozumianego jako miejsce ufortyfikowane, obronne, otoczone wałami, i w średniowieczu i przynajmniej w początkach czasów nowożytnych (a dłużej także w języku ludowym) oznaczał prawdopodobnie coś innego niż zniszczony, opuszczony gród.

Czym zatem mogło być *grodzisko*, zanim stało się synonimem zniszczonego, opuszczonego grodu, miejsca gdzie stał gród? Pomijając nazwy miejscowości, najstarsze, pochodzące z późnego średniowiecza i okresu staropolskiego zapisy nazwy *grodzisko* dotyczą różnych miejsc ogrodzonych, w jakiś sposób wydzielonych z pośród innych terenów, zazwyczaj łąk, pastwisk lub ogrodów. Przykładami mogą być: łąka zwana *Grodzisko* na gruntach Ostrowa – przedmieścia Sandomierza, wymieniana w latach 1408, 1638, 1640, o której w ugodzie o podział majątku po Jakubie Łakocie w 1640 roku napisano: „Grodzisko, które wygrodzone za zgodą wszystkich ludzi, szacowane złotych 140” (R. Koseła 1934, s. 4); *Grodzisko* – łąka z pasieką w miejscowości Kamionka, pow. Lubartów, opisana w aktach sądowych w 1532 r. jako „... łąka na pasiece, inaczej na grodzisku, przy łące Macieja Puli” (A. Sochacka, G. Jawor 2009, s. 164); miejsce (wzniesienie) między Ociążem, Skalmierzycami i Czachorami w pow. Ostrów, wzmiankowane w po raz pierwszy w 1534 roku, o którym w ugodzie sądowej z 1620 roku napisano „...Grądziczek maluśki, przy którym chce mieć grodzisko.” (S. Kozierowski 1921, s. 273). Inne to np.: *Grodzisk* – nazwa gruntów (łąk) darowanych przed 1257 rokiem cystersom z sąsiedniego Paradyża, na których powstała wieś Grodziszcze (w dokumentach średniowiecznych wymieniana jako Grodzisk, Grodiszcze, Graeditz) w pow. Świebodzin (S. Kozierowski 1921, s. 274); miejsce zwane *Grodziszcze*, gdzie stał młyn w Kole, pow. *loco*, wymieniane w 1232 roku (S. Kozierowski 1921, s. 274); *Grodzisko* – łąka we wsi Bieniec, pow. Wieluń, wzmiankowana w 1464 roku (J. Kamińska 1953, s. 17); *Grodzisko* – wyspa z łąką na Wiśle pod Zawichostem pow. Sandomierz, wymieniana w 1564 roku jako pastwisko (T. Wąsowicz 1967, s. 119–120); łąka *Grodzisko* w pobliżu Zgierza, pow. *loco*, wzmiankowana w 1345 roku (J. Kamińska 1953, s. 17); wzgórze *Grodzisko* na terenie wsi Strońsko, wymieniane w 1520 roku (J. Kamińska 1953, s. 17); miejsce z pustymi placami zwane *Grodzisko* w Jarosławiu, pow. *loco*, w 1571 roku nadane jezuitom¹⁷ (M. Borowiejska-Birkenma-

¹⁵ Przykładem może być wczesnośredniowieczne ciałopalne cmentarzysko kurhanowe w Kleczanowie k. Sandomierza, według lokalnej tradycji będące cmentarzem Tatarów (Mongolów) poległych w bitwie pod Goźlicami w roku 1279 (por.: M. Florek, J. Ścibior 1997, s. 245)

¹⁶ Na temat chronologii tego typu nazw por. także R. Kiersnowski 1958, s. 246.

¹⁷ W literaturze (por. A. Żaki 1965, s. 323–324; A. Kunysz 1968, s. 52) można spotkać informację jakoby place zwane *Grodzisko* („area dicta Godzisko”) obok kościoła św. Jana w Jarosławiu były wymieniane

jerowa, J. Paszenda 1970, s. 314–315); bliżej nieznane miejsce określone nazwą *Grodzisko* w Żędowie, pow. Nakło, wzmiankowane w 1548 roku (S. Kozierowski 1921, s. 273); łąka *Grodzisko* z pasiekami plebańskimi w Miasteczku Krajeńskim, pow. Piła, wymieniana w 1643 roku (S. Kozierowski 1921, s. 273); dwie różne łąki o nazwie *Grodzisko* w Biskupinie, pow. Żnin, wymieniane w dokumencie z 1781 roku – „... łąka osobna *Grodzisko* zwana, [...] trzecia także *Grodzisko*” (S. Kozierowski 1921, s. 273); las i łąki o nazwie *Grodzisko* w miejscowości *Grodzisko* koło Zatora, pow. Oświęcim, wymieniane w 1427 jako *Grodecz*, w 1430 jako *Grodacz*, w 1441 i 1561 jako *Grodzisko* (SGHZP Kraków, s. 73–74). W grupie tego typu nazw mieści się też zapewne „ogrodzisko”, wymienione obok stawu i różnych gruntów w 1597 roku w ugodzie o podziale wsi *Grodziszczko* pow. Szamotuły (w 1389 roku występującej pod nazwą *Grodziczno* i *Grodzko*, a w 1391 roku jako *Grodzisko*) (SGHZP Poznań, s. 693).

Nazwy *grodzisko*, *grodziska* i podobne, na oznaczenie ogrodzonych pastwisk, łąk, placów bądź terenów upraw warzyw, w terminologii ludowej utrzymały się aż do XIX wieku. Poświadczą to chociażby, zapisane w końcu XIX wieku przez księdza Władysława Sarnę najstarsze podanie dotyczące znanego *grodziska* w Bóbrce, pow. Krosno, mówiące o wzgórzu zwanym *Grodzisko*, na którym wypasano świnie, nie wspominające natomiast nic o *grodzie*, wałach itp. obiektach (W. Sarna 1898, s. 478).

Duża liczba nazw typu *Grodzisko* dotyczących niezbyt wysokich gór, wzniesień i wzgórz położonych w sąsiedztwie wsi (por. wykaz 1), w tym występujących już w dokumentach ze średniowiecza i okresu staropolskiego, np.: *Grodzisko* – góra między Zwierzyniem a Bereźnicą w pow. Lesko, w 1376 roku wymieniana pod nazwą *Hrodyschoya*, w 1519 roku jako *Hostra Gorka* (SGHZP Sanok, s. 136)¹⁸; *Grodzisko* – góra na pograniczu Strachociny i Pakoszówki, pow. Sanok, wymieniana w 1524 roku (SGHZP Sanok, s. 135–137); dwie góry o nazwie *Grodzisko* nad Dunajcem, między wsiami Kurów i Dąbrowa, pow. Nowy Sącz, wymieniane w 1597 roku pod nazwą *Grodziszko* (SGHZP Kraków, s. 71); *Grodziszczce* – góra między Babicami, Nienadową i Iskaniem, w pow. Przemyśl, w 1531 roku wymieniana jako „*Hrodyszczce* alias *Horodyszczce*” (SGHZP Sanok, s. 155); góra *Grodzisko* we wsi Dąbrówka, pow. Wadowice, wzmiankowana w 1580 roku (SGHZP Kraków, s. 72); *Grodzisko* – wzniesienie w Poznachowicach Górnych, pow.

Myslenice, w 1369 roku wymieniane jako *Grodzysko*, w 1400 roku jako *Grodyszczce* (SGHZP Kraków, s. 71–72), na większości których nie ma pozostałości grodów, sugeruje że tego typu obiekty mogły być użytkowane jako miejsca wypasu, może nawet częściowo odlesione i ogrodzone.

Wszystkie te przykłady wydają się wskazywać, że pojęcia *grodzisko*, *grodziska*, *grodziszczce* itp. w średniowieczu i w okresie staropolskim oznaczało przede wszystkim po prostu teren ogrodzony czy też w inny sposób wygrodzony, wyodrębniony z ogółu gruntów, użytkowany przede wszystkim rolniczo jako ogród, łąka lub pastwisko.

Jeśli zaś przyjmiemy, że *grodzisko* pochodzi od terminu *gród* (prasłowiański *gordъ, staro-cerkiewno-słowiański *ꙗꙗꙗꙗ*, białoruski *ꙗꙗꙗꙗ*, ukraiński *ꙗꙗꙗꙗ*), wskazuje to, że ta ostatnia nazwa oznaczała pierwotnie nie tylko, a nawet nie przede wszystkim, miejsce obronne, ufortyfikowane (a więc to co teraz potocznie rozumiemy pod pojęciem „gród”), ale teren ogrodzony, wydzielony, użytkowany głównie rolniczo (por.: A. Iwczenko 2006, s. 109; A. Obrębka-Jabłońska i M. Biryło 1962, s. 179; H. Wątróbska 2010, s. 143). Stąd też, wywodzące się również z prasłowiańskiego *gordъ: staro-cerkiewno-słowiański *ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ*, białoruski *ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ*, ukraiński *ꙗꙗꙗꙗꙗꙗ*, polski *ogród*, ale także *grójec* (*ogrójec*). Podobnie jest w językach germańskich, z których prasłowiański *gordъ ma stanowić zapożyczenie, na co wskazuje charakterystyczne dla języków kentumowych zachowanie spółgłoski *g*. Współczesne angielskie *garden*, *yard* i *garth*, ten ostatni stanowiący zapożyczenie ze staronordyjskiej (staroislandzkiej) formy *garðr*, oznaczające ogrodzony dziedziniec lub ogród, szwedzki *gård*, staroangielski *ġeard*, staronordyjski *garðr*, niemiecki *Garten*, wszystkie pochodząca z hipotetycznej pragermańskiej formy *gardaz, oznaczającej miejsce wyodrębnione w jakiś sposób z otoczenia, najczęściej ogrodzone, ale niekoniecznie w sensie obronnym, a więc, np. dziedziniec, domostwo, ogród, pastwisko albo leśna polana, chociaż również jakiś rodzaj ufortyfikowanej budowli (por.: J. Pokorny 1959, s. 444; G. T. Zoëga 1910, s. 161).

Reasumując, z *grodziskami* – miejscami ogrodzonymi użytkowymi rolniczo, ogrodzonymi łąkami, pastwiskami i innymi użytkami, a nie z dawnymi, zniszczonymi grodami, miejscami po grodach, dawnymi fortyfikacjami należy zapewne wiązać pochodzenie większości nazw miejscowości, miejsc i obiektów typu *Grodzisko*, *Grodziska*, *Grodzisk*, *Grodziszczce*, *Grodziszczko* i podobne.

ne już w dokumencie z 1375 roku, mającym się znajdować w zbiorze Akt Grodzkich i Ziemijskich w tzw. Archiwum Bernardyńskim we Lwowie. W opublikowanych dokumentach z Akt Grodzkich i Ziemijskich informacji takiej jednak w rzeczywistości nie ma.

¹⁸ Można ją identyfikować ze wzniesieniem noszącym obecnie nazwę Gromisko.

Wykaz 1. Miejscowości, części miejscowości oraz obiekty topograficzne (lasy, części lasów, wzniesienia, góry, pagórki, pola, łąki itp.) noszące nazwy: Grodziczno, Grodzisk, Grodziska, Grodzisko, Grodziszczany, Grodziszcze

Miejscowości i ich części

1. Grodziczno, gm. Grodziczno, pow. Nowe Miasto, woj. warmińsko-mazurskie
2. Grodziczno, gm. Rzęśnik, pow. Wyszaków, woj. mazowieckie
3. Grodzisk, gm. Blizanów, pow. Kalisz, woj. wielkopolskie
4. Grodzisk, gm. Dmosin, pow. Brzeziny, woj. łódzkie
5. Grodzisk, gm. Dzierzgowo, pow. Mława, woj. mazowieckie
6. Grodzisk, gm. Goworowo, pow. Ostrołęka, woj. mazowieckie
7. Grodzisk, gm. Grębków, pow. Węgrów, woj. mazowieckie
8. Grodzisk, gm. Grodzisk, pow. Siemiatycze, woj. podlaskie
9. Grodzisk, gm. Mrozy, pow. Mińsk Mazowiecki, woj. mazowieckie
10. Grodzisk, gm. Narewka, pow. Hajnówka, woj. podlaskie
11. Grodzisk, gm. Sabnie, pow. Sokołów, woj. mazowieckie
12. Grodzisk, gm. Słońsk, pow. Sulęcín, woj. lubuskie
13. Grodzisk, gm. Suchowola, pow. Sokółka, woj. podlaskie
14. Grodzisk, część miasta Warszawa, woj. mazowieckie (dawniej wieś)
15. Grodzisk, gm. Zbuczyn, pow. Siedlce, woj. mazowieckie
16. Grodzisk Duży, gm. Czerwin, pow. Ostrołęka, woj. mazowieckie
17. Grodzisk Mazowiecki, gm. Grodzisk Mazowiecki, pow. Grodzisk, woj. mazowieckie
18. Grodzisk Wielkopolski, gm. Grodzisk Wielkopolski, pow. Grodzisk, woj. wielkopolskie
19. Grodziska, gm. Bytoń, pow. Radziejów, woj. kujawsko-pomorskie
20. Grodziska, gm. Czchów, pow. Brzesko, woj. małopolskie (wieś obecnie nie istniejąca)
21. Grodziska, gm. Dobrze, pow. Radziejów, woj. kujawsko-pomorskie (wieś obecnie nie istniejąca)
22. Grodziska, gm. Dzwierzuty, pow. Szczytno, woj. warmińsko-mazurskie
23. Grodziska, gm. Nowy Duninów, pow. Płock, woj. mazowieckie
24. Grodziska – część wsi Biskupin, gm. Gąsawa, pow. Żnin, woj. kujawsko-pomorskie
25. Grodziska – część wsi Zawada, gm. Tarnów, pow. Tarnów, woj. małopolskie
26. Grodzisko, gm. Banie Mazurskie, pow. Gołdap, woj. warmińsko-mazurskie
27. Grodzisko, gm. Biała Piska, pow. Pisz, woj. warmińsko-mazurskie
28. Grodzisko (obecnie Grodziec Mały), gm. Głogów, pow. Głogów, woj. dolnośląskie
29. Grodzisko, gm. Olesno, pow. Olesno, woj. opolskie
30. Grodzisko, gm. Osieczna, pow. Leszno, woj. wielkopolskie
31. Grodzisko, gm. Pawłowiczki, pow. Kędzierzyn-Koźle, woj. opolskie
32. Grodzisko, gm. Pleszew, pow. Pleszew, woj. wielkopolskie
33. Grodzisko, gm. Poniec, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
34. Grodzisko, gm. Radoszyce, pow. Końskie, woj. świętokrzyskie
35. Grodzisko, gm. Rzeczenica, pow. Człuchów, woj. pomorskie
36. Grodzisko, gm. Rzgów, pow. Łódź, woj. łódzkie
37. Grodzisko, gm. Stara Błotnica, pow. Białobrzegi, woj. mazowieckie
38. Grodzisko, gm. Stężycza, pow. Kartuzy, woj. pomorskie
39. Grodzisko, gm. Strzelce Opolskie, pow. Strzelce Opolskie, woj. opolskie
40. Grodzisko, gm. Strzyżów, pow. Strzyżów, woj. podkarpackie
41. Grodzisko, gm. Szudziałowo, pow. Sokółka, woj. podlaskie
42. Grodzisko, gm. Świnice Warckie, pow. Łęczycza, woj. łódzkie
43. Grodzisko, gm. Uniejów, pow. Poddębice, woj. łódzkie
44. Grodzisko (obecnie Kalskie Nowiny), gm. Węgorzewo, pow. Węgorzewo, woj. warmińsko-mazurskie
45. Grodzisko, gm. Wieluń, pow. Wieluń, woj. łódzkie
46. Grodzisko (obecnie Świętne), gm. Wilczyn, pow. Konin, woj. wielkopolskie
47. Grodzisko, gm. Wręczyca Wielka, pow. Kłobuck, woj. śląskie
48. Grodzisko, gm. Zator, pow. Oświęcim, woj. małopolskie
49. Grodzisko, gm. Żytno, pow. Radomsko, woj. łódzkie
50. Grodzisko – część wsi Bieniec, gm. Pątnów, pow. Wieluń, woj. łódzkie
51. Grodzisko – część wsi Borzestowo, gm. Chmielno, pow. Kartuzy, woj. pomorskie
52. Grodzisko – część miasta Czchów, gm. Czchów, pow. Brzesko, woj. małopolskie
53. Grodzisko – część wsi Czelatyce, gm. Rokietnica, pow. Jarosław, woj. podkarpackie
54. Grodzisko – część miasta Gdańsk, pow. Gdańsk, woj. pomorskie
55. Grodzisko – część wsi Jelna, gm. Gródek nad Dunajcem, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
56. Grodzisko – część wsi Marklowice, gm. Marklowice, pow. Wodzisław, woj. śląskie
57. Grodzisko – część wsi Mstów, gm. Mstów, pow. Częstochowa, woj. śląskie
58. Grodzisko – część miasta Opatów, pow. Opatów, woj. świętokrzyskie
59. Grodzisko – część miasta Sandomierz, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie

60. Grodzisko – część wsi Wielmoża, gm. Sułoszowa, pow. Kraków, woj. małopolskie
61. Grodzisko – część miasta Wodzisław Śląski, pow. Wodzisław, woj. śląskie
62. Grodzisko – część wsi Wola Rafałowska, gm. Chmielnik, pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
63. Grodzisko Dolne, gm. Grodzisko Dolne, pow. Leżajsk, woj. podkarpackie
64. Grodzisko Górne, gm. Grodzisko Dolne, pow. Leżajsk, woj. podkarpackie
65. Grodzisko Nowe, gm. Grodzisko Dolne, pow. Leżajsk, woj. podkarpackie
66. Grodzisko Nowe (obecnie Nowe Ogrody) – część miasta Wschowa, pow. Wschowa, woj. lubuskie
67. Grodziszczany, gm. Dąbrowa Białostocka, pow. Sokółka, woj. podlaskie
68. Grodziszczce, gm. Brody, pow. Żary, woj. lubuskie
69. Grodziszczce, gm. Grębocice, pow. Polkowice, woj. dolnośląskie
70. Grodziszczce, gm. Kraków, pow. Kraków, woj. małopolskie (wieś nie istniejąca)
71. Grodziszczce, gm. Stoszowice, pow. Ząbkowice, woj. dolnośląskie
72. Grodziszczce, gm. Świdnica, pow. Świdnica, woj. dolnośląskie
73. Grodziszczce, gm. Świebodzin, pow. Świebodzin, woj. lubuskie
74. Grodziszczce Mazowieckie – część wsi Grodzisk, gm. Mrozy, pow. Mińsk Mazowiecki, woj. mazowieckie
75. Grodziszczko, gm. Duszniki, pow. Szamotuły, woj. wielkopolskie
76. Grodziszczko – część wsi Giecz, pow. Środa, woj. wielkopolskie

Obiekty topograficzne

77. Grodzisk (grodzisko, zwane też Grodzisko), Krzymosze, gm. Mordy, pow. Siedlce, woj. mazowieckie
78. Grodziska (las), Chomentów, gm. Sobków, pow. Jędrzejów, woj. świętokrzyskie
79. Grodziska (pola), Demblin, gm. Wietrzychowice, pow. Kraków, woj. małopolskie
80. Grodziska (pola), Dobczyce, gm. Dobczyce, pow. Myślenice, woj. małopolskie
81. Grodziska (wzniesienie), Grodziszczce, gm. Brody, pow. Żary, woj. lubuskie
82. Grodziska (wzniesienie), Ignalin, gm. Lidzbark Warmiński, pow. Lidzbark, woj. warmińsko-mazurskie
83. Grodziska (wzniesienie), Kleszczewko, gm. Pszczółki, pow. Gdańsk, woj. kujawsko-pomorskie
84. Grodziska (wzniesienie), Korytnica, gm. Sobków, pow. Jędrzejów, woj. świętokrzyskie
85. Grodziska (łąka), Łękno, gm. Zaniemyśl, pow. Środa, woj. wielkopolskie
86. Grodziska (wzniesienie), Siedliska, gm. Nozdrzec, pow. Brzozów, woj. podkarpackie
87. Grodziska (wzniesienie), Siedliska, gm. Koszyce, pow. Proszowice, woj. małopolskie
88. Grodziska (las, wzniesienie), Zawada, gm. Tarnów, pow. Tarnów, woj. małopolskie
89. Grodzisko (góra), Aksamnice, gm. Fredropol, pow. Przemyśl, woj. podkarpackie
90. Grodzisko (łąka) Antoniów, gm. Imielno, pow. Jędrzejów, woj. świętokrzyskie
91. Grodzisko (góra), Bachława, gm. Lesko, pow. Lesko, woj. podkarpackie
92. Grodzisko (wzniesienie), Bajory Wielkie, gm. Srokowo, pow. Kętrzyn, woj. warmińsko-mazurskie
93. Grodzisko (wzniesienie), Bartniki, gm. Kiwity, pow. Lidzbark, woj. warmińsko-mazurskie
94. Grodzisko (góra, obecnie Gromisko), Berezka, gm. Solina, pow. Lesko, woj. podkarpackie
95. Grodzisko (góra), Bereźnica Niżna, gm. Solina, pow. Lesko
96. Grodzisko (wzniesienie), Będziemyśl, gm. Sędziszów Małopolski, pow. Ropczyce-Sędziszów, woj. podkarpackie
97. Grodzisko (wzniesienie), Biała Góra, gm. Frombork, pow. Braniewo, woj. warmińsko-mazurskie
98. Grodzisko (wzniesienie i wąwóz), Biedrzychów, gm. Ożarów, pow. Opatów, woj. świętokrzyskie
99. Grodzisko (miejsce nieokreślone), Bieganowo, gm. Kołaczkowo, pow. Września, woj. wielkopolskie
100. Grodzisko (łąka), Bielsko, gm. Międzychód, pow. Międzychód, woj. wielkopolskie,
101. Grodzisko (łąka), Bieniec, gm. Pątnów, pow. Wieluń, woj. łódzkie
102. Grodzisko (las), Bienków, gm. Grębocicie, pow. Polkowice, woj. dolnośląskie
103. Grodzisko (las), Binowo, gm. Stare Czarnowo, pow. Gryfin, woj. zachodniopomorskie
104. Grodzisko (wzniesienie), Biskupice, gm. Biskupice, pow. Wieliczka, woj. małopolskie
105. Grodzisko (2 różne łąki), Biskupin, gm. Gąsawa, pow. Żnin, woj. kujawsko-pomorskie
106. Grodzisko (wzniesienie), Błazowa Dolna, gm. Błazowa, pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
107. Grodzisko (łąka, miejsce), Bnin, gm. Kórnik, pow. Poznań, woj. wielkopolskie
108. Grodzisko (pola), Bobrowniki, gm. Grabów nad Prosną, pow. Ostrzeszów, woj. wielkopolskie
109. Grodzisko (grodzisko, zwane też Kurza Góra bądź Okop), Bonikowo, gm. Kościan, pow. Kościan, woj. wielkopolskie
110. Grodzisko (grodzisko), Borów, gm. Świebodzin, pow. Świebodzin, woj. lubuskie
111. Grodzisko (wzniesienie), Borówek, gm. Bielawy, pow. Łowicz, woj. łódzkie
112. Grodzisko (góra, pastwisko), Bóbrka, gm. Chorkówka, pow. Krosno, woj. podkarpackie
113. Grodzisko (wzniesienie), Bystre, gm. Oleśnica, pow. Oleśnica, woj. dolnośląskie
114. Grodzisko (grodzisko), Chałupki, gm. Kamieniec Ząbkowicki, pow. Kamieniec, woj. dolnośląskie
115. Grodzisko (wzniesienie), Chełm, gm. Bochnia, pow. Bochnia, woj. małopolskie
116. Grodzisko (wzniesienie), Chrzcielice, gm. Biała, pow. Prudnik, woj. opolskie
117. Grodzisko (wzniesienie), Ciecholub, gm. Kępice, pow. Słupsk, woj. pomorskie
118. Grodzisko (wzniesienie), Cisownica, gm. Goleiszów, pow. Cieszyn, woj. śląskie
119. Grodzisko (wzniesienie), Czarnogózdzice, gm. Krośnice, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
120. Grodzisko (miejsce), Czarnotki, gm. Zaniemyśl, pow. Środa, woj. wielkopolskie

121. Grodzisko (grodzisko, zwane też Szwedzki Okop), Cząszczew, gm. Jarocin, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie
122. Grodzisko (wyspa, łąka na wyspie), Czerwona Wieś, gm. Krzywiń, pow. Kościan
123. Grodzisko (wzniesienie), Czchów, gm. Czchów, pow. Brzesko, woj. małopolskie
124. Grodzisko (grodzisko, zwane też Wały), Damice, gm. Iwanowice, pow. Kraków, woj. małopolskie
125. Grodzisko (góra), Dąbrowa, gm. Chełmiec, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
126. Grodzisko (wzniesienie), Dąbrowa Górnicza gm. Dąbrowa Górnicza, pow. Dąbrowa Górnicza, woj. śląskie
127. Grodzisko (miejsce na łąkach, zwane też Zamczysko), Dąbrowa Wielka, gm. Nowa Wieś Wielka, pow. Bydgoszcz, woj. kujawsko-pomorskie
128. Grodzisko (łąka), Dąbrówka, gm. Latowicz, pow. Mińsk, woj. mazowieckie
129. Grodzisko (wzgórze), Dąbrówka, gm. Stryszów, pow. Wadowice, woj. małopolskie
130. Grodzisko (grodzisko), Demblin, gm. Wietrzychowice, pow. Tarnów, woj. małopolskie
131. Grodzisko (pola), Dolsk, gm. Dolsk, pow. Śrem, woj. wielkopolskie
132. Grodzisko (łąka), Frombork, gm. Frombork, pow. Braniewo, woj. warmińsko-mazurskie
133. Grodzisko (wzniesienie), Gilowice, gm. Gilowice, pow. Żywiec, woj. śląskie
134. Grodzisko (miejsce), Godurowo, gm. Piaski, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
135. Grodzisko (grodzisko), Golenice, gm. Myślibórz, pow. Myślibórz, woj. zachodniopomorskie
136. Grodzisko (tzw. okopy – grodzisko domniemane), Gorzów Wielkopolski, gm. Gorzów Wielkopolski, pow. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie
137. Grodzisko (las, wzniesienie i grodzisko), Gorzeń Górny, gm. Wadowice, pow. Wadowice, woj. małopolskie
138. Grodzisko (miejsce), Góry, gm. Cieszków, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
139. Grodzisko (łąka), Grodzisk, gm. Grębków, pow. Wągrów, woj. mazowieckie
140. Grodzisko (grodzisko, zwane też Okopy Szwedzkie lub Szwedzka Reduta), Grodzisk, gm. Mrozy, pow. Mińsk, woj. mazowieckie
141. Grodzisko (wzniesienie), Grodzisko, gm. Banie Mazurskie, pow. Gołdap, woj. warmińsko-mazurskie
142. Grodzisko (jezioro), Grodzisko, gm. Osieczna, pow. Leszno, woj. wielkopolskie
143. Grodzisko (las), Grodzisko, gm. Poniec, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
144. Grodzisko (las), Grodzisko, gm. Zator, pow. Oświęcim, woj. małopolskie
145. Grodzisko (grodzisko), Grodziszczce, gm. Grębocice, pow. Polkowice, woj. dolnośląskie
146. Grodzisko (miejsce na wyspie), Gromadno, gm. Wyrzysk, pow. Piła, woj. wielkopolskie
147. Grodzisko (grodzisko, zwane tradycyjnie Zamczyskiem), Gródek, gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów, woj. lubelskie
148. Grodzisko (góra), Gródek nad Dunajcem, gm. Gródek nad Dunajcem, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
149. Grodzisko (wyspa), Gródek nad Dunajcem, gm. Gródek, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
150. Grodzisko (grodzisko), Gródek Stary, gm. Policzna, pow. Zwolen, woj. mazowieckie
151. Grodzisko (wzniesienie), Gryzy, gm. Świętajno, pow. Olecko, woj. warmińsko-mazurskie
152. Grodzisko (góra), Hoczew, gm. Lesko, pow. Lesko, woj. podkarpackie
153. Grodzisko (grodzisko, zwane tradycyjnie Wały), Huszlew, gm. Huszlew, pow. Łosice, woj. mazowieckie
154. Grodzisko (pola), Hyżne, gm. Hyżne, pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
155. Grodzisko (place niezabudowane), Jarosław, gm. Jarosław, pow. Jarosław, woj. podkarpackie
156. Grodzisko (wzniesienie), Jaworzno, gm. Jaworzno, pow. Jaworzno, woj. śląskie
157. Grodzisko (wzniesienie), Jelenia Góra, gm. Jelenia Góra, pow. Jelenia Góra, woj. dolnośląskie
158. Grodzisko (wzniesienie – skała), Jerzmanowice, gm. Jerzmanowice-Przegonia, pow. Kraków, woj. małopolskie
159. Grodzisko (wzniesienie), Kabikiejmy Górne, gm. Dobre Miasto, pow. Olsztyn, woj. warmińsko-mazurskie
160. Grodzisko (wzniesienie), Kalskie Nowiny, gm. Węgorzewo, pow. Węgorzewo, woj. warmińsko-mazurskie
161. Grodzisko (grodzisko, zwane tradycyjnie Szwedzki Okop), Kamieniec, gm. Trzemeszno, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie
162. Grodzisko (góra), Kamienna Góra, gm. Kamienna Góra, pow. Kamienna Góra, woj. dolnośląskie
163. Grodzisko (wzniesienie), Kłodzko, gm. Kłodzko, pow. Kłodzko, woj. dolnośląskie
164. Grodzisko (plac, grodzisko, zwane też Szwedzkie Okopy), Kołuda Wielka, gm. Janikowo, pow. Inowrocław, woj. kujawsko-pomorskie
165. Grodzisko (bliżej nieznanne miejsce na którym usypano kopiec graniczny, identyfikowane z grodziskiem zwanym Szwedzka Góra, Okopy Szwedzkie, Szwedzki Szaniec), Kotusz, gm. Kamieniec, pow. Kościan, woj. wielkopolskie
166. Grodzisko (wzniesienie), Kraków-Tyniec, gm. Kraków, pow. Kraków, woj. małopolskie
167. Grodzisko (miejsce, pole), Krzywosądz, gm. Dobre, pow. Radziejów Kujawski, woj. kujawsko-pomorskie
168. Grodzisko (nasyt na wyspie, grodzisko domniemane), Krzyżownicy, gm. Kleszczewo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie
169. Grodzisko (góra), Kurów, gm. Chełmiec, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
170. Grodzisko (góra), Laski, gm. Złoty Stok, pow. Ząbkowice, woj. dolnośląskie
171. Grodzisko (grodzisko), Leżenice, gm. Głowaczów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie
172. Grodzisko (las), Lędycezek, gm. Okonek, pow. Złotów, woj. wielkopolskie
173. Grodzisko (wzniesienie), Libiąż, gm. Libiąż, pow. Chrzanów, woj. małopolskie
174. Grodzisko (wzgórze), Lipie, gm. Jodłownik, pow. Limanowa, woj. małopolskie
175. Grodzisko (wzniesienie), Lisów, gm. Skołyszyn, pow. Jasło, woj. podkarpackie
176. Grodzisko (jezioro, obecnie Jezioro Liszkowskie), Liszkowo, gm. Łobżenica, pow. Piła, woj. wielkopolskie
177. Grodzisko (wzgórze, grodzisko domniemane), Lublin, gm. Lublin, pow. Lublin, woj. lubelskie
178. Grodzisko (wzgórze), Lublin – okolice, woj. lubelskie (bliższa lokalizacja nieznana)
179. Grodzisko (grodzisko), Łagowo, gm. Krzywiń, pow. Kościan, woj. wielkopolskie
180. Grodzisko (wzgórze), Łapczyca, gm. Bochnia, pow. Bochnia, woj. małopolskie
181. Grodzisko (pola), Łubnice, gm. Łubnice, pow. Wieruszów, woj. łódzkie

182. Grodzisko (wzgórze), Malinówka, gm. Brzozów, pow. woj. podkarpackie
183. Grodzisko (las), Marchocice, gm. Raławice, pow. Miechów, woj. małopolskie
184. Grodzisko (góra), Marcinkowice, gm. Chełmiec, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
185. Grodzisko (góra), Maszkowice, gm. Łącko, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
186. Grodzisko (łąka z pasiekami plebańskimi), Miasteczko Krajeńskie, gm. Piła, pow. Piła, woj. wielkopolskie
187. Grodzisko (wzgórze), Mikluszowice, gm. Drwinia, pow. Bochnia, woj. małopolskie
188. Grodzisko (wzniesienie), Miłochowice, gm. Krośnice, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
189. Grodzisko (skała), Mirów, gm. Niegowa, pow. Myszków, woj. śląskie
190. Grodzisko, miejsce, Mokronos, gm. Koźmin Wielkopolski, pow. Krotoszyn, woj. wielkopolskie
191. Grodzisko (łąka), Mońki, gm. Mońki, pow. Mońki, woj. podlaskie
192. Grodzisko (wzniesienie), Moryń, gm. Moryń, pow. Gyfice, woj. zachodniopomorskie
193. Grodzisko (nasyt, grodzisko domniemane), Mroczo, gm. Grodziczno, pow. Nowe Miasto, woj. warmińsko-mazurskie
194. Grodzisko (wzgórze), Mrowla, gm. Świlcza, pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
195. Grodzisko (las i pola), Mstów, gm. Mstów, pow. Częstochowa, woj. śląskie
196. Grodzisko (las), Myczkowce, gm. Solina, pow. Lesko, woj. podkarpackie
197. Grodzisko (miejsce nieznanne, być może identyczne z tzw. Górą Zamkową), Myślęcinek (obecnie część miasta Bydgoszcz), pow. Bydgoszcz, woj. kujawsko-pomorskie
198. Grodzisko (miejsce, folwark, grodzisko domniemane zwane Okop), Niepart, gm. Krobia, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
199. Grodzisko (miejsce), Niesłabin, gm. Śrem, pow. Śrem, woj. wielkopolskie
200. Grodzisko (grodzisko), Niedźwiedź, gm. Kikół, pow. Toruń, woj. pomorskie
201. Grodzisko (grodzisko), Niesulice, gm. Skąpe, pow. Świebodzin, woj. lubuskie
202. Grodzisko (miejsce), Ninino, gm. Ryczywół, pow. Oborniki, woj. wielkopolskie
203. Grodzisko (miejsce, grodzisko domniemane), Objezierze, gm. Oborniki, pow. Oborniki, woj. wielkopolskie
204. Grodzisko (wzgórze lub miejsce), Ociąż, gm. Nowe Skalmierzyce, pow. Ostrów, woj. wielkopolskie
205. Grodzisko (wzniesienie), Okartowo, gm. Orzysz, pow. Piła, woj. warmińsko-mazurskie
206. Grodzisko (miejsce), Olkusz, gm. Olkusz, pow. Olkusz, woj. małopolskie
207. Grodzisko (część miasta), Opatów, gm. Opatów, pow. Opatów, woj. świętokrzyskie
208. Grodzisko (las), Osieczna, gm. Osieczna, pow. Leszno, woj. wielkopolskie
209. Grodzisko (wzgórze), Osiek Mały, gm. Żmigród, pow. Trzebnica, woj. dolnośląskie
210. Grodzisko (wzniesienie), Ostrów, gm. Stare Juchy, pow. Elk, woj. warmińsko-mazurskie
211. Grodzisko (grodzisko), Pieniężnica, gm. Rzeczenica, pow. Człuchów, woj. zachodniopomorskie
212. Grodzisko (wzniesienie i łąki), Podborze, gm. Kije, pow. Pińczów, świętokrzyskie
213. Grodzisko (wyspa z lasem), Pleszów (obecnie część m. Kraków), pow. Kraków, woj. małopolskie
214. Grodzisko (wzniesienie), Podborze, gm. Radomyśl Wielki, pow. Mielec, woj. podkarpackie
215. Grodzisko (wzgórze), Poznachowice Górne, gm. Raciechowice, pow. Myślenice, woj. małopolskie
216. Grodzisko (las), Przybiernów, gm. Przybiernów, pow. Goleniów, woj. zachodniopomorskie
217. Grodzisko (wzniesienie), Przybysławice, gm. Kozłów, pow. Miechów, woj. małopolskie
218. Grodzisko (miejsce), Psarskie, gm. Śrem, pow. Śrem, woj. wielkopolskie
219. Grodzisko (miejsce), Psary Wielkie, gm. Września, pow. Września, woj. wielkopolskie
220. Grodzisko (wąwóz), Rąblów, gm. Wąwolnica, pow. Puławy, woj. lubelskie
221. Grodzisko (łąka) Rękoraj, gm. Moszczenica, pow. Piotrków Trybunalski, woj. łódzkie
222. Grodzisko (łąka), Rozprza, gm. Rozprza, pow. Piotrków, woj. łódzkie
223. Grodzisko (wzniesienie), Równy, gm. Głowczyce, pow. Słupsk, woj. pomorskie
224. Grodzisko (wzniesienie), Rychnowa, gm. Grunwald, pow. Ostróda, woj. warmińsko-mazurskie
225. Grodzisko (skała), Ryczów, gm. Ogrodzieniec, pow. Zawiercie, woj. małopolskie
226. Grodzisko (grodzisko), Rzuców, gm. Borkowice, pow. Przysucha, woj. mazowieckie
227. Grodzisko (wyspa, łąka), Sandomierz, gm. Sandomierz, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie
228. Grodzisko (grodzisko, tradycyjnie zwane Okop), Sąsiadka, gm. Sułów, pow. Zamość, woj. lubelskie.
229. Grodzisko (wzniesienie), Serock, gm. Serock, pow. Legionowo, woj. mazowieckie
230. Grodzisko (grodzisko, zwane również Okop), Siedlemin, gm. Jarocin, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie
231. Grodzisko (łąka), Siedleszczany, gm. Baranów Sandomierski, pow. Tarnobrzeg, woj. podkarpackie
232. Grodzisko (wzgórze), Siedliska, gm. Miechów, pow. Miechów, woj. małopolskie
233. Grodzisko (grodzisko domniemane, zwane też Przedogrody), Siemowo, gm. Gostyń, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
234. Grodzisko (wzgórze, skała), Skała, gm. Skała, pow. Kraków, woj. małopolskie
235. Grodzisko (wąwóz), Sławice, gm. Miechów, pow. Miechów, woj. świętokrzyskie
236. Grodzisko (pola), Słupca, gm. Słupca, pow. Słupca, woj. wielkopolskie
237. Grodzisko (łąka), Spławie, gm. Kołaczkowo, pow. Września, woj. wielkopolskie
238. Grodzisko (las), Spławie (obecnie część m. Poznań), pow. Poznań, woj. wielkopolskie
239. Grodzisko (las), Stare Miasto, gm. Dąbrówno, pow. Ostróda, woj. warmińsko-mazurskie
240. Grodzisko (wzniesienie), Starościna, gm. Rzepin, pow. Słubice, woj. lubuskie
241. Grodzisko (wzgórze), Strachocina, gm. Sanok, pow. Sanok, woj. podkarpackie
242. Grodzisko (wzniesienie), Strączno, gm. Wałcz, pow. Wałcz, woj. zachodniopomorskie
243. Grodzisko (wzgórze), Strońsko, gm. Zapolice, pow. Zduńska Wola, woj. łódzkie

244. Grodzisko (wzniesienie), Strzeżów Drugi, gm. Miechów, pow. Miechów, woj. małopolskie
245. Grodzisko (wzniesienie), Suchowo, gm. Kalisz Pomorski, pow. Drawsko, woj. zachodniopomorskie
250. Grodzisko (wzgórze), Suliszowice, gm. Żarki, pow. Myszków, woj. śląskie
251. Grodzisko (jezioro), Swadzim, gm. Banie, pow. Gryfice, woj. zachodniopomorskie
252. Grodzisko (łąka, grodzisko), Sypniewo, gm. Sypniewo, pow. Maków, woj. mazowieckie
253. Grodzisko (las), Szczekociny, gm. Szczekociny, pow. Włoszczowa, woj. świętokrzyskie
254. Grodzisko (wzgórze), Świącany, gm. Skołyszyn, pow. Jasło, woj. podkarpackie
255. Grodzisko (grodzisko), Trzciel, gm. Trzciel, pow. Międzyrzecz, woj. lubuskie
256. Grodzisko (wzgórze), Trzemeśnia, gm. Myślenice, pow. Myślenice, woj. małopolskie
257. Grodzisko (wzniesienie), Tuchlin, gm. Orzysz, pow. Pisz, woj. warmińsko-mazurskie
258. Grodzisko (wzniesienie), Węgielsztyn, gm. Węgorzewo, pow. Węgorzewo, woj. warmińsko-mazurskie
259. Grodzisko (grodzisko), Unisław, gm. Unisław, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie
260. Grodzisko (uroczyisko), Wierzbowo, gm. Kalinowo, pow. Elk, woj. warmińsko-mazurskie
261. Grodzisko (miejsce), Wilczyn, gm. Wilczyn, pow. Konin, woj. wielkopolskie
262. Grodzisko (grodzisko), Wiślica, gm. Wiślica, pow. Busko, woj. świętokrzyskie
263. Grodzisko (łąka), Włodki, gm. Repki, pow. Sokołów, woj. mazowieckie
264. Grodzisko (łąka), Wodzisław Śląski, gm. Wodzisław, pow. Wodzisław, woj. śląskie
265. Grodzisko (wzgórze), Wola Rafałowska, gm. Chmielnik, pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
266. Grodzisko (pola), Wola Szczygiełkowa, gm. Bodzentyn, pow. Kielce, woj. świętokrzyskie
267. Grodzisko (pola), Wola Wielka, gm. Żyraków, pow. Dębica, woj. podkarpackie
268. Grodzisko (wzniesienie), Wójcin, gm. Żnin, pow. Żnin, woj. kujawsko-pomorskie
269. Grodzisko, półwysp, Zabrody, gm. Kościerzyna, pow. Kościerzyna, woj. pomorskie
270. Grodzisko (wąwóz), Zagórowa, gm. Trzyciąż, pow. Olkusz, woj. małopolskie
271. Grodzisko (pola), Zagórz, gm. Zagórz, pow. Sanok, woj. podkarpackie
272. Grodzisko (wzgórze), Zagórze, gm. Chrzanów, pow. Chrzanów, woj. małopolskie
273. Grodzisko (łąka, las), Zator, gm. Zator, pow. Oświęcim, woj. małopolskie
274. Grodzisko (wyspa, łąka), Zawichost, gm. Zawichost, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie
275. Grodzisko (wzgórze), Zdziechowice, gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola, woj. podkarpackie
276. Grodzisko (uroczyisko), Zdzietawy, gm. Kobylin, pow. Krotoszyn, woj. wielkopolskie
277. Grodzisko (łąka), Zgierz, gm. Zgierz, pow. Zgierz, woj. łódzkie
278. Grodzisko (nasyt, grodzisko domniemane), Żerków, gm. Żerków, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie
279. Grodzisko (miejsce), Żędowo, gm. Szubin, pow. Nakło, woj. kujawsko-pomorskie
280. Grodzisko (łąka, grunt), Żytowiecko, gm. Poniec, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
281. Grodzisko (wzgórze), Złota, gm. Samborzec, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie
282. Grodzisko (struga), pow. Jarosław, woj. podkarpackie
283. Grodzisko (potok), pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
284. Grodzisko (struga), pow. Węgorzewo, woj. warmińsko-mazurskie
285. Grodzisko Barbary (wzniesienie), Polska Wieś, Kłęcko, gm. Kłęcko, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie
286. Grodzisko Brzeszczany (wzniesienie), gm. Braniewo, pow. Braniewo, woj. warmińsko-mazurskie
287. Grodzisko Chłopskie (skała), Strzegowa, gm. Wolbrom, pow. Olkusz, woj. małopolskie
288. Grodzisko Czerwień (grodzisko, tradycyjnie zwane Zamczysko), Czermno Kolonia, gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lub., woj. lubelskie
289. Grodzisko Dobrzyki (wzniesienie), gm. Zalewo, pow. Iława, woj. warmińsko-mazurskie
290. Grodzisko Durąg (wzniesienie), gm. Ostróda, pow. Ostróda, woj. warmińsko-mazurskie;
291. Grodzisko Obluże (uroczyisko), Gdynia, gm. Gdynia, pow. Gdynia, woj. pomorskie
292. Grodzisko Olszewo (wzniesienie), gm. Mikołajki, pow. Mrągowo, woj. warmińsko-mazurskie
293. Grodzisko Pieszycy (wzgórze), gm. Pieszycy, pow. Dzierżoniów, woj. dolnośląskie
294. Grodzisko Plajny (wzniesienie), gm. Godkowo, pow. Elbląg, woj. warmińsko-mazurskie
295. Grodzisko Stożkowe (grodzisko, łąka), Czesławice, gm. Gołańcz, pow. Wągrowiec, woj. wielkopolskie
296. Grodzisko Stożkowe (łąka), Grodzisk, gm. Dmosin, pow. Brzeziny, woj. łódzkie
297. Grodzisko Trzecie (skała), Podlesie, gm. Wolbrom, pow. Olkusz, woj. małopolskie
298. Grodziszczycze (wzgórze), Bożków, gm. Nowa Ruda, pow. Kłodzko, woj. dolnośląskie
299. Grodziszczycze (wzniesienie), Gądkowice, gm. Milicz, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
300. Grodziszczycze (miejsce), Goranin, gm. Czarniejewo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie
301. Grodziszczycze (wzgórze), Górzycza, gm. Górzycza, pow. Słubice, woj. lubuskie
302. Grodziszczycze (wzgórze), Grabiszycy, gm. Leśna, pow. Lubań, woj. dolnośląskie
303. Grodziszczycze (miejsce gdzie stał młyn), Koło, gm. Koło, pow. Koło, woj. wielkopolskie
304. Grodziszczycze (las), Międzyzdroje, gm. Międzyzdroje, pow. Kamień, woj. zachodniopomorskie
305. Grodziszczycze (las), Skórzyno, gm. Główczyce, pow. Sępólno, woj. pomorskie
306. Grodziszczycze Mazowieckie (grodzisko zwane też Grodzisko, Szwedzkie Okopy, Szwedzka Reduta), Grodzisk, gm. Mrozy, pow. Mińsk Mazowiecki, woj. mazowieckie
307. Grodziszczycze Staropruskie (wzgórze), Janiki Wielkie, gm. Zalewo, pow. Iława, woj. warmińsko-mazurskie
308. Grodziszczyczo (grodzisko), Giecz, gm. Dominowo, pow. Środa, woj. wielkopolskie

Wykaz 2. Nazwy własne grodzisk (pewnych i domniemanych)

Grodziska o nazwach Wały, Wał, Walik, Walisko itp.

1. Bełcz Mały, gm. Wąsosz, pow. Góra, woj. dolnośląskie (także „Gród Kasztelański”)
2. Brzezowa, gm. Nowy Żmigród, pow. Jasło, woj. podkarpackie
3. Damice, gm. Iwanowice, pow. Kraków, woj. małopolskie
4. Grodzisk, gm. Suchowola, pow. Sokółka, woj. podlaskie
5. Hermanowice, gm. Przemyśl, pow. Przemyśl, woj. podkarpackie (także „Na Wale”)
6. Horodło, gm. Horodło, pow. Hrubieszów, woj. lubelskie (także „Wały Jagiellońskie”)
7. Huszlew, gm. Huszlew, pow. Łosice, woj. mazowieckie (także „Grodzisko”)
8. Kretowice, gm. Wołów, pow. Wołów, woj. śląskie
9. Michałów, gm. Urszulin, pow. Włodawa, woj. lubeskie (także „Wały Kozackie”)
10. Niewiadoma, gm. Sabnie, pow. Sokołów, woj. mazowieckie (także „Wały Szwedzkie”)
11. Niewęgłosz, gm. Czemierniki, pow. Radzyń, woj. lubelskie (także „Zagrodzisko”, „Zawały”)
12. Ostrawa, gm. Wąsosz, pow. Góra, woj. dolnośląskie
13. Skibice, gm. Grabowiec, pow. Zamość, woj. lubelskie (także „Zamek”)
14. Solniki, gm. Kozuchów, pow. Nowa Sól, woj. lubuskie
15. Stare Bielsko, gm. Bielsko-Biała, pow. Bielsko-Biała, woj. śląskie (także „Stary Wał”)
16. Świerże, gm. Stary Lubotyń, pow. Ostrów, woj. mazowieckie
17. Tarnów, gm. Wierzbica, pow. Chełm, woj. lubelskie
18. Trzcinią, gm. Jasło, pow. Jasło, woj. podkarpackie
19. Wieruszów, gm. Wieruszów, pow. Wieruszów, woj. łódzkie (także „Wały św. Rocha”)
20. Zawada, gm. Tarnów, pow. Tarnów, woj. małopolskie (także „Grodziska”, „Zamczysko”, „Zawale”)
21. Zawada, gm. Mstów, pow. Częstochowa, woj. śląskie (także „Na Wale”)
22. Zbucz, gm. Czyże, pow. Hajnówka, woj. podlaskie
23. Zwola, gm. Gniewosów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie

Grodziska o nazwach Wały Szwedzkie, Wał Szwedzki

1. Bolkowo, gm. Tczew, pow. Tczew, woj. pomorskie (także „Szwedzki Okop”)
2. Góry, gm. Cieszków, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
3. Grabowo, gm. Bobowo, pow. Starogard, woj. pomorskie
4. Grodzisk gm. Grębków, pow. Węgrów, woj. mazowieckie (także „Grodziszczce”, „Okopy”, „Szwedzka Reduta”)
5. Grodzisko, gm. Poniec, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
6. Jastrowo, gm. Szamotuły, pow. Szamotuły, woj. wielkopolskie
7. Leszczyna, gm. Urzędów, pow. Kraśnik, woj. lubelskie (także „Okop”)
8. Lubomia, gm. Lubomia, pow. Wodzisław Śląski, woj. śląskie (także „Wały Chrobrego”)
9. Orsk, gm. Rudna, pow. Lubin, woj. dolnośląskie (także „Dworski Okop”)
10. Szczaworyż, gm. Busko, pow. Busko, woj. świętokrzyskie
11. Tykocin, gm. Tykocin, pow. Białystok, woj. podlaskie

Grodziska o nazwach Szwedzkie Góry, Szwedzka Góra

1. Gnieszowice, gm. Koprzywnica, pow. Sandomierz, woj. świętokrzyskie
2. Grodzisk Mazowiecki, gm. Grodzisk Mazowiecki, pow. Grodzisk, woj. mazowieckie
3. Kalisz (Kalisz-Zawodzie), gm. Kalisz, pow. Kalisz, woj. wielkopolskie
4. Karmanowice, gm. Wąwolnica, pow. Puławy, woj. lubelskie
5. Łęczycza, gm. Łęczycza, pow. Łęczycza, woj. łódzkie
6. Owidz, gm. Starogard Gdański, pow. Starogard, woj. pomorskie

Grodziska o nazwach Okopy, Okop, Okopiec, Okopek, Okopiska

1. Aulekowszczyzna, gm. Korycin, pow. Sokółka, woj. podlaskie (także „Szaniec”)
2. Barchów, gm. Łochów, pow. Węgrów, woj. mazowieckie
3. Bobrowniki, gm. Sieradz, pow. Sieradz, woj. łódzkie
4. Bogurzyn, gm. Brudzeń Duży, pow. Płock, woj. mazowieckie
5. Braciejowa, gm. Dębica, pow. Dębica, woj. podkarpackie
6. Chładowo, gm. Witkowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie
7. Dołhołęka, gm. Międzyrzecz Podlaski, pow. Międzyrzecz, woj. lubelskie
8. Dzięcioły, gm. Łosice, pow. Łosice, woj. mazowieckie (także „Dawne Okopy”)
9. Dźwierzno, gm. Radzanowo, pow. Płock, woj. mazowieckie
10. Gлина, gm. Małkinia Górna, pow. Ostrów, woj. mazowieckie
11. Górzynkowo, gm. Sulechów, pow. Zielona Góra, woj. lubuskie
12. Grabówko, gm. Pruszcz, pow. Świecie, woj. kujawsko-pomorskie
13. Grodzisk, gm. Grębków, pow. Węgrów, woj. mazowieckie (także „Szwedzka Reduta”)
14. Grodziszczany, gm. Dąbrowa Białostocka, pow. Sokółka, woj. podlaskie (także „Zamczysko”, „Wały Szwedzkie”)

15. Grzybowo, gm. Września, pow. Września, woj. wielkopolskie
16. Horodyszcze, gm. Wisznice, pow. Biała Podlaska, woj. lubelskie
17. Karwosieki-Noskowice, gm. Brudzeń Duży, pow. Płock, woj. mazowieckie
18. Klimy, gm. Olszanka, pow. Łosice, woj. mazowieckie (także „Reduta Szwedzka”)
19. Królików, gm. Grodziec, pow. Konin, woj. wielkopolskie
20. Leszczyna, gm. Urzędów, pow. Kraśnik, woj. lubelskie (także „Wały”)
21. Lubenia, gm. Lubenia, pow. Rzeszów, woj. podkarpackie
22. Łążyn, gm. Lubawa, pow. Iława, woj. warmińsko-mazurskie
23. Majdan Kiełczewski, gm. Sadowne, pow. Węgrów, woj. mazowieckie
24. Nidzgora, gm. Kuczbork-Osada, pow. Żuromin, woj. mazowieckie
25. Niewiarowo, gm. Mońki, pow. Mońki, woj. podlaskie
26. Nowe Biskupice, gm. Słubice, pow. Słubice, woj. lubuskie
27. Okup Duży, gm. Łask, pow. Łask, woj. łódzkie
28. Ostrowiec, gm. Malechowo, pow. Sławno, woj. zachodniopomorskie
29. Parzeń, gm. Brudzeń Duży, pow. Płock, woj. mazowieckie
30. Pieścidla, gm. Naruszewo, pow. Płońsk, woj. mazowieckie
31. Poryte-Jabłoń, gm. Zambrów, pow. Zambrów, woj. podlaskie
32. Radzikowo, gm. Czerwińsk, pow. Płońsk, woj. mazowieckie
33. Sambory, gm. Wizna, pow. Łomża, woj. podlaskie
34. Sarnowo, gm. Kuczbork-Osada, pow. Żuromin, woj. mazowieckie
35. Sąsiadka, gm. Sułów, pow. Zamość, woj. lubelskie
36. Siedlemin, gm. Jarocin, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie
37. Skępe, gm. Skępe, pow. Lipno, woj. kujawsko-pomorskie
38. Sypniewo, gm. Sypniewo, pow. Maków, woj. mazowieckie (także „Szwedzki Rogal”, „Gród”, „Grodzisko”)
39. Szeliği, gm. Słupno, pow. Płock, woj. mazowieckie (także „Góra Zamkowa”)
40. Święck – Strumiany, gm. Czyżew, pow. Wysoka Mazowiecka, woj. podlaskie
41. Świętne, gm. Wilczyn, pow. Konin, woj. wielkopolskie
42. Trzcianka, gm. Janów, pow. Janów, woj. podlaskie
43. Wilkanowo, gm. Mała Wieś, pow. Płock, woj. mazowieckie
44. Winnica, gm. Połaniec, pow. Staszów, woj. świętokrzyskie
45. Zwola, gm. Miastków Kościelny, pow. Garwolin, woj. mazowieckie
46. Żółwiniec, gm. Wierzbinnie, pow. Konin, woj. wielkopolskie (także „Okop Zbójcki”)

Grodziska o nazwach Okopy Szwedzkie, Okop Szwedzki

1. Biała, gm. Biała, pow. Prudnik, woj. opolskie
2. Bolkowice, gm. Paszowice, pow. Jawor, woj. dolnośląskie
3. Bolkowo, gm. Tczew, pow. Tczew, woj. pomorskie
4. Chodlik, gm. Karczminska, pow. Opole Lubelskie, woj. lubelskie
5. Cząszczew, gm. Jarocin, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie
6. Grodzisk, gm. Mrozy, pow. Mińsk, woj. mazowieckie (także „Szwedzka Reduta”, „Grodziszcz Mazowieckie”)
7. Jarantów, gm. Blizanów, pow. Kalisz, woj. wielkopolskie
8. Kamieniec, gm. Trzemeszno, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie
9. Kanie, gm. Rejowiec Fabryczny, pow. Chełm, woj. lubelskie
10. Kłodnica, gm. Wilków, pow. Opole Lubelskie, woj. lubelskie
11. Kołuda Wielka, gm. Janikowo, pow. Inowrocław, woj. kujawsko-pomorskie
12. Krzepocinek, gm. Wartkowice, pow. Poddębice, woj. łódzkie
13. Małachowo-Wierzbiczany, gm. Witkowo, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie
14. Modlica, gm. Pyzdry, pow. Września, woj. wielkopolskie
15. Niewierz, gm. Duszniki, pow. Szamotuły, woj. wielkopolskie
16. Prochy, gm. Wielichowo, pow. Grodzisk, woj. wielkopolskie
17. Sierniki, gm. Czempiń, pow. Kościan, woj. wielkopolskie
18. Siodłowiec, gm. Główczyce, pow. Słupsk, woj. pomorskie
19. Sońsk, gm. Sońsk, pow. Ciechanów, woj. mazowieckie
20. Trzek Mały, gm. Kostrzyń, pow. Poznań, woj. wielkopolskie
21. Tum, gm. Łęczycza, pow. Łęczycza, woj. łódzkie
22. Walewice, gm. Bielawy, pow. Łowicz, woj. łódzkie
23. Wola Piekarska, gm. Dobra, pow. Turek, woj. wielkopolskie
24. Wróblewo, gm. Kostrzyń, pow. Kostrzyń, woj. wielkopolskie
25. Zwola, gm. Miastków Kościelny, pow. Garwolin, woj. mazowieckie

Grodziska o nazwach Szańce, Szaniec

1. Gruta, gm. Gruta, pow. Grudziądz, woj. kujawsko-pomorskie
2. Laskownica Mała, gm. Gołańcz, pow. Wągrowiec, woj. wielkopolskie

3. Popowo Stare, gm. Przemęt, pow. Wolsztyn, woj. wielkopolskie
4. Wilczyna, gm. Duszniki, pow. Szamotuły, woj. wielkopolskie

Grodziska o nazwach Szwedzki Szaniec, Szwedzkie Szańce

1. Bardo, gm. Bardo, pow. Ząbkowice, woj. dolnośląskie
2. Goliszew, gm. Żelazków, pow. Kalisz, woj. wielkopolskie
3. Grodzisko, gm. Pleszew, pow. Pleszew, woj. wielkopolskie
4. Szelejewo, gm. Piaski, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
5. Świecie, gm. Świecie, pow. Świecie, woj. kujawsko-pomorskie
6. Wrocław – Las Osobowicki, gm. Wrocław, pow. Wrocław, woj. dolnośląskie

Grodziska o nazwach Góra Zamkowa, Wzgórze Zamkowe

1. Bezledy, gm. Bartoszyce, pow. Bartoszyce, woj. warmińsko-mazurskie
2. Będzin, gm. Będzin, pow. Będzin, woj. śląskie
3. Biecz, gm. Biecz, pow. Gorlice, woj. małopolskie
4. Bobówka, gm. Czeremcha, pow. Hajnówka, woj. podlaskie (także „Zamczysko”)
5. Bobrowniki, gm. Otyń, pow. Nowa Sól, woj. lubuskie
6. Brzeźno, gm. Skoki, pow. Wągrowiec, woj. wielkopolskie
7. Charzykowy, gm. Chojnice, pow. Chojnice, woj. pomorskie
8. Cieszyn, gm. Cieszyn, pow. Cieszyn, woj. śląskie
9. Czernsk, gm. Góra Kalwaria, pow. Piaseczno, woj. mazowieckie
10. Drohiczyn, gm. Drohiczyn, pow. Siemiatycze, woj. podlaskie
11. Gostyń, gm. Gostyń, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie
12. Grabowiec, gm. Grabowiec, pow. Zamość, woj. lubelskie
13. Grabowo, gm. Augustów, pow. Augustów, woj. warmińsko-mazurskie
14. Gródek, gm. Gródek, pow. Białystok, woj. podlaskie
15. Kamica, gm. Gościno, pow. Kołobrzeg, woj. zachodniopomorskie
16. Mielnik, gm. Mielnik, pow. Siemiatycze, woj. podlaskie
17. Mierzowice, gm. Prochowice, pow. Legnica, woj. dolnośląskie
18. Motycz, gm. Konopnica, pow. Lublin, woj. lubelskie (także „Bęben”)
19. Niemirów, gm. Mielnik, pow. Siemiatycze, woj. podlaskie
20. Ostroróg, gm. Szamotuły, pow. Szamotuły, woj. wielkopolskie
22. Powidz, gm. Powidz, pow. Słupca, woj. wielkopolskie
23. Prochy, gm. Zakrzewo, pow. Złotów, woj. wielkopolskie
24. Suraż, gm. Suraż, pow. woj. podlaskie
25. Targowice, gm. Gościno, pow. Kołobrzeg, woj. zachodniopomorskie
26. Tarnówka, gm. Tarnówka, pow. Złotów, woj. wielkopolskie
27. Wyszogród, gm. Wyszogród, pow. Płock, woj. mazowieckie

Grodziska o nazwach Zamczysko, Zamek, Zameczek

1. Babimost, gm. Babimost, pow. Zielona Góra, woj. lubuskie
2. Batorz, gm. Batorz, pow. Janów Lubelski, woj. lubelskie
3. Brańsk, gm. Brańsk, pow. Bielsk Podlaski, woj. podlaskie
4. Bydgoszcz, gm. Bydgoszcz, pow. kujawsko-pomorskie
5. Chodakówka, gm. Kańczuga, pow. Przeworsk, woj. podkarpackie
6. Chroberz, gm. Złota, pow. Pińczów, woj. świętokrzyskie
7. Cieszków, gm. Milicz, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
8. Czermno Kolonia, gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski, woj. lubelskie
9. Czuczycze, gm. Sawin, pow. Chełm, woj. lubelskie
10. Gródek, gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów, woj. lubelskie.
11. Haćki, gm. Bielsk Podlaski, pow. Bielsk Podlaski, woj. podlaskie
12. Jaszczów, gm. Milejów, pow. Lublin, woj. lubelskie
13. Kaszowo, gm. Milicz, pow. Milicz, woj. dolnośląskie
14. Kaszuba, gm. Konin, pow. Konin, woj. wielkopolskie
15. Konopnica, gm. Wieluń, pow. Wieluń, woj. wielkopolskie
16. Kopyśno, gm. Fredropol, pow. Przemyśl, woj. podkarpackie
17. Krasna Wieś, gm. Boćki, pow. Bielsk Podlaski, woj. podlaskie
16. Kraśnik, gm. Kraśnik, pow. Kraśnik, woj. lubelskie
17. Kurowo, gm. Kobylin-Borzymy, pow. Wysokie Mazowieckie, woj. podlaskie
18. Majdan Nowy, gm. Księżpól, pow. Biłgoraj, woj. lubelskie
19. Mników, gm. Liszki, pow. Kraków, woj. małopolskie
20. Mymoń, gm. Besko, pow. Sanok, woj. podkarpackie
21. Naszacowice, gm. Podegrodzie, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
22. Niemirówek, gm. Tarnawatka, pow. Tomaszów Lubelski, woj. lubelskie

23. Nowy Staw, gm. Łągów, pow. Kielce, woj. świętokrzyskie
24. Oświęcim, gm. Oświęcim, pow. Oświęcim, woj. małopolskie
25. Podebłocie, gm. Trojanów, pow. Garwolin, woj. mazowieckie
26. Podgrodzie, gm. Podegrodzie, pow. Nowy Sącz, woj. małopolskie
27. Posadów, gm. Telatyn, pow. Tomaszów Lubelski, woj. lubelskie
28. Przeczycza, gm. Brzostek, pow. Dębica, woj. podkarpackie
29. Przedmieście Czudeckie, gm. Czudec, pow. Strzyżów, woj. podkarpackie
30. Radzanów, gm. Radzanów, pow. Mława, woj. mazowieckie
31. Sanok-Biała Góra, gm. Sanok, pow. Sanok, woj. podkarpackie
32. Skibice, gm. Grabowiec, pow. Zamość, woj. lubelskie (także „Wały”)
33. Stradów, gm. Czarnocin, woj. świętokrzyskie
34. Szczebrzeszyn, gm. Szczebrzeszyn, pow. Zamość, woj. świętokrzyskie
35. Szczekociny, gm. Szczekociny, pow. Zawiercie, woj. śląskie
36. Terebiniec, gm. Werbkowice, pow. Hrubieszów, woj. lubelskie
37. Tykocin, gm. Tykocin, pow. Białystok, woj. podlaskie
38. Wędzina, gm. Ciasna, pow. Lubliniec, woj. śląskie
39. Zagórowa, gm. Trzyciąż, pow. Olkusz, woj. małopolskie
40. Zajączki, gm. Juchnowiec Kościelny, pow. Białystok, woj. podlaskie (także „Horodziska”, „Ołtarz Plitnia”)
41. Zamczysk, gm. Czarna Białostocka, pow. Białystok, woj. podlaskie
42. Zamczysko, gm. Leoncin, pow. Nowy Dwór, woj. mazowieckie
43. Zawada, gm. Tarnów, pow. Tarnów, woj. małopolskie (także „Grodziska”)
44. Zawada Lanckorońska, gm. Zakliczyn, pow. Tarnów, woj. małopolskie
45. Zawalów, gm. Miączyn, pow. Zamość, woj. lubelskie
46. Zbrojewsko, gm. Lipie, pow. Kłobuck, woj. śląskie
47. Zdziechowice, gm. Zaklików, pow. Stalowa Wola, woj. podkarpackie (także „Grodzisko”)

Grodziska o nazwach Grodzisk, Grodziska, Grodzisko, Grodziszcze, Grodziszczko i podobnych

1. Bonikowo, gm. Kościan, pow. Kościan, woj. wielkopolskie (także „Kurza Góra”, „Okop”)
2. Borów, gm. Świebodzin, pow. Świebodzin, woj. lubuskie
3. Chałupki, gm. Kamieniec Żąbkowicki, pow. Kamieniec, woj. dolnośląskie
4. Cząszczew, gm. Jarocin, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie (także „Szwedzki Okop”)
5. Czermno Kolonia, gm. Tyszowce, pow. Tomaszów Lubelski, woj. lubelskie (także „Zamczysko”)
6. Czesławice, gm. Gołańcz, pow. Wągrowiec, woj. wielkopolskie;
7. Damice, gm. Iwanowice, pow. Kraków, woj. małopolskie (także „Wały”)
8. Demblin, gm. Wietrzychowice, pow. Kraków, woj. małopolskie
9. Giecz, gm. Dominowo, pow. Środa, woj. wielkopolskie
10. Golenice, gm. Myślubórz, pow. Myślubórz, woj. zachodniopomorskie
11. Gorzów Wielkopolski, gm. Gorzów Wielkopolski, pow. Gorzów Wielkopolski, woj. lubuskie
12. Grodzisk, gm. Mrozy, pow. Mińsk, woj. mazowieckie (także „Okopy Szwedzkie”, „Szwedzka Reduta”, Grodziszcze Mazowieckie”)
13. Grodziszcze, gm. Grębocice, pow. Polkowice, woj. dolnośląskie
14. Gródek, gm. Hrubieszów, pow. Hrubieszów, woj. lubelskie (także „Zamczysko”)
15. Gródek Stary, gm. Policzna, pow. Zwolen, woj. mazowieckie
16. Huszlew, gm. Huszlew, pow. Łosice, woj. mazowieckie (także „Wały”)
17. Kamieniec, gm. Trzemeszno, pow. Gniezno, woj. wielkopolskie (także „Szwedzki Okop”)
18. Krzymosze, gm. Mordy, pow. Siedlce, woj. mazowieckie
19. Krzyżowniki, gm. Kleszczewo, pow. Poznań, woj. wielkopolskie
20. Leżenice, gm. Głowaczów, pow. Kozienice, woj. mazowieckie
21. Lublin, gm. Lublin, pow. Lublin, woj. lubelskie
22. Łagowo, gm. Krzywiń, pow. Kościan, woj. wielkopolskie
23. Mroczo, gm. Grodziczno, pow. Nowe Miasto, woj. warmińsko-mazurskie
24. Niedźwiedź, gm. Kikół, pow. Toruń, woj. pomorskie
25. Niesulice, gm. Skąpe, pow. Świebodzin, woj. lubuskie
26. Objezierze, gm. Oborniki, pow. Oborniki, woj. wielkopolskie
27. Pieniężnica, gm. Rzeczenica, pow. Człuchów, woj. zachodniopomorskie
28. Rzuców, gm. Borkowice, pow. Przysucha, woj. mazowieckie
29. Sąsiadka, gm. Sułów, pow. Zamość, woj. lubelskie (także „Okop”)
30. Siedlemin, gm. Jarocin, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie (także „Okop”)
31. Siemowo, gm. Gostyń, pow. Gostyń, woj. wielkopolskie (także „Przedogrody”)
32. Trzciel, gm. Trzciel, pow. Międzyrzecz, woj. lubuskie;
33. Unisław, gm. Unisław, pow. Chełmno, woj. kujawsko-pomorskie
34. Wiślica, gm. Wiślica, pow. Busko, woj. świętokrzyskie;
35. Żerków, gm. Żerków, pow. Jarocin, woj. wielkopolskie
36. Żędowo, gm. Szubin, pow. Nakło, woj. kujawsko-pomorskie

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Antoniewicz W., Wartałowska Z.
1964 *Mapa grodzisk w Polsce*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Bańkowski A.
2000 *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa.
- Barycz-Gupieniec R.
1998 Badania nad wczesnośredniowiecznym Gdańskiem. Historia – Rezultaty, [w:] Panter H. (red.), *Gdańsk średniowieczny w świetle najnowszych badań archeologicznych i historycznych*, Gdańsk, s. 5–11.
- Borowiejska-Birkenmajerowa M., Paszenda J.
1970 Wpływ czynnika obronności na lokalizację wczesnego zespołu klasztorowego w Jarosławiu oraz problem Grodziska, „Sprawozdania PAN”, t. 13, s. 314–315.
- Brückner A.
1927 *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. 1, Kraków.
- Chudziak W.
1992 Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem na Ziemi Chełmińskiej i Dobrzyńskiej, [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku*, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 85–96.
- Chudziakowa J. (red.)
1994 *Wczesnośredniowieczne grodziska Ziemi Chełmskiej. Katalog źródeł*, Toruń.
- Dąbrowska E.
1973 *Wielkie grody dorzecza górnej Wisły. Ze studiów nad rozwojem organizacji terytorialno-plemiennej w VII–X wieku*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk.
- Dołęga-Chodakowski Z.
1967 *O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem*, Warszawa.
- Dulinicz M.
1992 Stan i potrzeby badań nad osadnictwem wczesnośredniowiecznym na Mazowszu (VI–XI w.), [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku*, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 243–261.
- Florek M.
2001 O tak zwanych grodziskach domniemanych w okolicach Mielca, „Rocznik Mielecki”, t. 4, s. 227–241.
2005 „Zamczysko” w Tursku Wielkim koło Połańca (przyczynki do badań nad nowożytnymi fortyfikacjami ziemnymi), „AHP”, t. 15, z. 1, s. 267–277.
2013 Żmij – Żmigród – Opatów. Tajemnicze początki średniowiecznego Opatowa, [w:] Kubicki R. (red.), *Początki osadnictwa, infrastruktura miejska i życie religijne w Opatowie do końca XVIII wieku*, Kielce–Opatów, s. 19–32.
2014 Wczesnośredniowieczne grody lubelskie, czyli archeologiczne mity o początkach Lublina, [w:] Libera J., Zakościelna A. (red.), *Badania archeologiczne w Polsce środkowowschodniej, zachodniej Białorusi i Ukrainie w roku 2013: streszczenia referatów XXX konferencji*, Lublin, s. 35.
- Florek M., Ścibior J.
1997 Cmentarzysko kurhanowe w lasku kleczanowskim (stanowisko 6), [w:] Buko A. (red.), *Kleczanów. Badania rozpoznawcze 1989–1992*, Warszawa, s. 245–300.
- Gąsowski J.
1969 Materiały do osadnictwa wczesnośredniowiecznego Sandomierszczyzny, „Mat. Wcz.”, t. 6, s. 303–473.
- Górska I., Paderewska L., Pyrgała J., Szymański W.
1976 *Grodziska Mazowska i Podlasia (w granicach dawnego województwa warszawskiego)*, Wrocław.
- Gurba J.
1976 *Grodziska Lubelszczyzny*, Lublin.
- Hensel W.
1948 *Wstęp do studiów nad osadnictwem Wielkopolski wczesnohistorycznej*, Poznań.
- Hoczyk S.
2012 Badania archeologiczne osadnictwa wczesnośredniowiecznego na Wzgórzu Grodzisko (Kirkut) w Lublinie w 1968 roku, „Studia i Materiały Lubelskie”, t. 16, s. 167–206.
- Iwczenko A.
2006 *Słownik ukraińsko-polski*, Lublin.
- Jaskanis D.
1998 *Katalog stanowisk archeologicznych objętych rejestrem zabytków nieruchomych w Polsce (stan z końca 1993 r.)*. Zeszyty Generalnego Konserwatora Zabytków. Archeologia, z. 2, Warszawa.
- Kalaga J., Wróblewski W.
1992 Stan i potrzeby badań nad młodszym podokresem wczesnego średniowiecza (XI/XII–XIII w.) na Mazowszu południowo-wschodnim, [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku*, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 263–273.
- Kaletynowie M. i T.
1968 *Grodziska wczesnośredniowieczne województwa wrocławskiego*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Kamińska J.
1953 Grody wczesnośredniowieczne ziem Polski środkowej na tle osadnictwa, „Acta Archaeologica Universitatis Lodzensis”, t. 2, Łódź.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W.
1900 *Słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Kiersnowski R.
1958 Grodziska pomorskie w najdawniejszych przekazach źródeł pisanych, „APolski”, t. 2, z. 2, s. 241–266.
- Koseła R.
1934 Kronika sandomierska z lat 1638–40, „Ziemia Sandomierska”, R. 6, s. 2–4.
- Kowalczyk E.
2000 Sacrum. Z dziejów mitów topomastycznych w archeologii, [w:] Moździoch S. (red.), *Człowiek. Sacrum. Środowisko. Miejsca kultu we wczesnym średniowieczu*, „Spotkania Bytomskie IV”, Wrocław, s. 27–36.
- Kowalenko W.
1938 *Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolski wczesnohistorycznej (od VII do XII wieku)*, Poznań.
- Kozierowski S.
1916 *Badania nazw topograficznych dzisiejszej diecezji poznańskiej*, t. 1, Poznań.
1921 *Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej zachodniej i środkowej Wielkopolski*, t. 1, Poznań.
1945 *Atlas nazw geograficznych Słowiańszczyzny Zachodniej*, t. 1: Pomorze, Poznań.
- Kunysz A.
1968 Grodziska w województwie rzeszowskim, „MSROA za rok 1966”, Rzeszów, s. 25–88.
- Kuraś S.
1983 Słownik historyczno-geograficzny województwa lubelskiego w średniowieczu, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, t. 3, Warszawa.
- Kurnatowska Z., Łosińska A.
1992 Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Wielkopolsce, [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań*

nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji Poznań 14–16 grudnia 1987 roku, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 105–153.

- Leńczyk G.
1983 *Katalog grodzisk i zamczysk z terenu Małopolski*, Kraków.
- Linde S.
1808 *Słownik języka polskiego*, t. 1, cz. 2, Warszawa.
- Lodowski J.
1992 Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem Śląska (VI–X w.), [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku*, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 173–185.
- Łosiński W.
1992 Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem na Pomorzu Zachodnim, [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku*, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 23–49.
- Łosiński W., Olczak J., Siuchniński K.
1971 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, Poznań.
- Marszałek J.
1993 *Katalog grodzisk i zamczysk w Karpatach*, Warszawa.
- Maruszczak H.
2004 Zawichost – położenie miasta i jego funkcje w dolinie Wisły, [w:] Dobrowolski R., Terpiłowski S. (red.), *Stan i zmiany środowiska geograficznego wybranych regionów wschodniej Polski*, Lublin, s. 35–40.
- Muszyński D. i L.
1991 Cmentarze żydowskie, [w:] *Kalendarz żydowski. Almanach 1991–1992*, Warszawa, s. 169–187.
- Nosek S.
1957 Materiały do badań nad historią starożytną i wczesnośredniowieczną międzyrzecza Wisły i Bugu, „*Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*”, sectio F, t. 6 (1951), s. 1–502.
- Obębka-Jabłońska A., Biryło M (red.)
1962 *Podręczny słownik polsko-białoruski*, Warszawa.
- Olczak J., Siuchniński K.
1963 Typologia wczesnośredniowiecznych grodzisk na terenie Pomorza Środkowego, „*Studia Zachodnio-Pomorskie*”, t. 8, s. 110–141.
- 1966 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 1, Poznań.
- 1968 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 2, Poznań
- 1970 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa koszalińskiego*, t. 3, Poznań
- 1985 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa śląskiego*, t. 1, Poznań
- 1989 *Źródła archeologiczne do studiów nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem grodowym na terenie województwa śląskiego*, t. 2, Poznań
- Parczewski M.
1986 Stan badań nad grodziskami wczesnośredniowiecznymi we wschodniej części polskich Karpat, „*AAC*”, t. 25, s. 179–203.
- Pokorny J.
1959 *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*, Bern–München.
- Poleski J.
1996 Grody plemienne i wczesnopaństwowe w Małopolsce [w:] Parczewski M., Czopek S. (red.), *Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu. Materiały z konferencji – Rzeszów 9–11 V 1995*, Rzeszów, s. 109–124.
- 2004 *Wczesnośredniowieczne grody w dorzeczu Dunajca*, Kraków.
- 2004 Wczesnośredniowieczne grody plemienne i państwowe w polskiej części Karpat Zachodnich, [w:] Gancarski J. (red.), *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, s. 191–233.
- Rospond S.
1979 *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa.
- 1984 *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Rozwałka A., Niedźwiadek S., Stasiak M.
2006 *Wczesnośredniowieczny Lublin. Studium rozwoju przestrzennego*, Warszawa.
- Sarna W.
1898 *Opis powiatu krośnieńskiego pod względem geograficzno-historycznym*, Przemyśl.
- SGKP
1881 Grodzisko, [w:] Sulimirski T., Chlebowski B., Walewski W. (red.), *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. 2, Warszawa, s. 841–842.
- Sochacka A., Jawor G.
2009 *Księga sądowa miasta Kamionki w ziemi lubelskiej 1481–1559*, Lublin.
- Śmigielski W., Szczurek G.
2013 Wyniki badań wykopaliskowych przeprowadzonych w 1973 roku na grodzisku ludności kultury łużyckiej w Grodzisku, [w:] Szczurek G., Różański A. (red.), *Grodzisko z wczesnej epoki żelaza i wczesnego średniowiecza w Grodzisku, gm. Pleszew, woj. wielkopolskie*, Poznań, s. 11–47.
- Szydłowski J., Abramowicz D.
1992 Stan i potrzeby badań nad plemiennym osadnictwem grodowym Górnego Śląska (VI–X w.), [w:] Kurnatowska Z. (red.), *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce. Materiały z konferencji, Poznań 14–16 grudnia 1987 roku*, Poznań–Wrocław–Warszawa, s. 201–208.
- Wąsowicz T.
1967 Sandomierska sieć drożna w wiekach średnich, [w:] Pazdur J., Wąsowicz T. (red.), *Studia Sandomierskie. Materiały do dziejów miasta Sandomierza i regionu sandomierskiego*, Łódź, s. 111–130.
- Wątróbska H.
2010 *Słownik staro-cerkiewno-rusko-polski*, Kraków.
- Wojenka M.
2006 Wielkość i rozplanowanie umocnień wczesnośredniowiecznych grodzisk słowiańskich okresu plemiennego z ziem polskich, [w:] Gancarski J. (red.), *Wczesne średniowiecze w Karpatach polskich*, Krosno, s. 271–302.
- Zoëga G. T.
1910 *A Concise Dictionary of Old Icelandic*, Oxford.
- Żaki A.
1974 *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*, Kraków.
- Żurowski J.
1929 Z badań archeologicznych w Złotej koło Sandomierza w latach 1927 i 1928, „*ZOW*”, R. 6, s. 1–9.
- Żurowski T.
1964 Grodziska, [w:] Kowalenko W., Labuda G., Lehr-Splawiński T. (red.), *Słownik Starożytności Słowiańskich*, t. 2, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 169–170.
- HWL
2002 *Галицько-Волинський Литопис*, Котляр М. Ф. (ред.), Київ.

Źródła elektroniczne

PRNG

Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych, www.geoportal.gov.pl.

SHGZP

Słownik Historyczno-Geograficzny Ziemi Polskich w Średniowieczu. Edycja elektroniczna, red. T. Jurek, www.slownik.ihpan.edu.pl.

SHGZP Kraków

Słownik Historyczno-Geograficzny Ziemi Polskich w Średniowieczu. Edycja elektroniczna, red. T. Jurek, www.slownik.ihpan.edu.pl, Kraków, część II.

SHGZP Sanok

Słownik Historyczno-Geograficzny Ziemi Polskich w Średniowieczu. Edycja elektroniczna, red. T. Jurek, www.slownik.ihpan.edu.pl, Sanok, część I.

Marek Florek

Ist ein Burgwall eine zerstörte ehemalige Burganlage?

Zusammenfassung

Gemäß der gängigen Meinung, die von Sprachwissenschaftlern, Archäologen und Historikern vertreten wird, bezeichnen die Begriffe „grodzisko“ u.ä. (Grodzisk, Grodziska, Grodziszczce, Grodziszczany, Grodziszczko, Grodziczno, usw.) eine zerstörte, verlassene Burgwall oder einen Burgstall. Der Begriff Burgwall sollte dagegen eine ehemalige befestigte Wehranlage bedeuten, die zwecks Abwehr künstlich umzäunt, fortifiziert und mit einem Graben bzw. Wall eingefasst wurde. Sie konnten unterschiedliche Funktionen erfüllen, z.B. reine Militärfunktion, sie galten auch entweder als Refugien, oder Siedlungen, Städte, wie auch Verwaltungszentren mit Wehrfunktion. Eine der Folgen einer solchen Interpretation ist die Behandlung einer topografischen Bezeichnung grodzisko oder ähnlicher Namen als Voraussetzung für die Lokalisation an diesem Ort eines Burgwalls oder diverser alter Fortifikationen.

Die Analyse von über 300 auf polnischen Gebieten lokalisierten Objekten, Orten, Ortschaften oder ihren Teilen, die in ihrer Bezeichnung das Wort grodzisko u.ä. besaßen, darunter sind 104 Anhöhen, Berge, Berggipfel und Felsen, 76 Ortschaften oder ihre Teile, 35 Fortifikationsüberreste (Burgwälle, Gräben, Aufschüttungen), 32 Wiesen, Moore, Heiden, 18 Wälder, oder ihre Teile, 11 Flure, wie auch Schluchten, Inseln, Seen, Bäche, und andere Orte, wies auf, dass ca. 30 von ihnen gegenwärtig gebildete Bezeichnungen sind. Von über 270 Ortschaften oder anderen Geländeobjekten mit dem Namen Grodzisko oder einer ähnlichen Bezeichnung (abgesehen von diesen gegenwärtig benannten) stellen nur ca. 80 als Burgwall gewohnheitsmäßig bezeichnete Objekte die Überbleibsel einer Burg (ehemaliger Festigungsanlagen) dar. In weiteren Fällen lässt sich kein Objekt nennen, von dem der Name grodzisko hergeleitet werden konnte. Von den über 3000 aus Polen bekannten Objekten, die als Burgwälle oder Burganlagen, wie

auch befestigte Siedlungen gelten und in das Früh- oder Mittelalter datiert werden, wie auch in der Mehrheit mehr oder weniger deutliche eigene Landschaftsformen in Gestalt von Wällen, Aufschüttungen, Schutzgräben aufweisen, werden oder wurden nur 20 von ihnen als grodzisko oder ähnlich bezeichnet. Die häufigsten Bezeichnungen für solche Burgwälle (Burgwallreste) sind: „Okop“, „Okopy“, „Okopisko“, „Zamek“, „Zamczysko“, „Zameczek“, „Wały“, „Walik“, „Wał“, „Walisko“, „Góra Zamkowa“, „Szańce“.

Die ältesten, aus dem Spätmittelalter und aus der altpolnischen Zeit stammenden schriftlichen Beispiele für die Bezeichnung u.ä. beziehen sich auf unterschiedliche umzäunte, auf gewisse Weise aus der Umgebung, meistens aus der Wiese, Weide oder aus den Gärten abgesonderte Plätze, manchmal auch auf umzäunte leere Plätze. Wir verfügen in den schriftlichen Quellen aus dem Mittelalter oder aus der altpolnischen Zeit über kein Beispiel dafür, dass die Bezeichnung Grodzisko in Bezug auf die Fortifikations-, Befestigungsreste, Wallanlagen usw. verwendet wird, also auf all das, was man für den ehemaligen, zerstörten oder verlassenen Burgwall halten könnte. Auch die meisten Ortschaften, die als Grodzisko benannt wurden, besitzen keine Burgwallüberbleibsel. Dort, wo es sich in der Ortschaft mit dem Namen Grodzisko die Reste mittelalterlicher Burgwälle befinden, gibt es in der Regel eigene Namen – und das ist selten Grodzisko.

Alle Beispiele weisen auf, dass die Begriffe grodzisko, grodziska, grodziszczce im Mittelalter und in der altpolnischen Zeit einfach ein umzäuntes aus der Umgebung, aus dem Grundstück abgesondertes Gebiet bedeuteten, das vor allem landwirtschaftlich als Garten, Wiese oder Weide genutzt wurde und nicht für ehemalige, zerstörte Burgwälle oder Burgställe, wie auch ehemalige Fortifikationen gehalten wurde.

